

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 24 grudnia 2019 r.

Pozycja 71

WYROK

z dnia 10 grudnia 2019 r.

Sygn. akt SK 16/19*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Justyn Piskorski – przewodniczący
Leon Kieres – sprawozdawca
Mariusz Muszyński
Wojciech Sych
Michał Warciński,

po rozpoznaniu w trybie art. 92 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072, ze zm.), na posiedzeniu niejawnym w dniu 10 grudnia 2019 r., skargi konstytucyjnej M.P. o zbadanie zgodności:

art. 407 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm.) w zakresie, w jakim przewiduje trzymiesięczny termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania w przypadku, gdy wyrok został oparty na dokumencie podrobionym lub przerobionym oraz pod rygorem odrzucenia skargi wniesionej po upływie tego terminu, z art. 45 ust. 1 Konstytucji,

o r z e k a:

Art. 407 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r. poz. 1460, ze zm.) w zakresie, w jakim przewiduje, że skargę o wznowienie postępowania cywilnego z powodu oparcia wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym wnosi się w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

* Sentencja została ogłoszona dnia 16 grudnia 2019 r. w Dz. U. poz. 2406.

UZASADNIENIE

I

1. Zgodnie z art. 407 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm.; obecny tekst jednolity: Dz. U. z 2019 r. poz. 1460, ze zm.; dalej: k.p.c.), skargę o wznowienie postępowania cywilnego „wnosi się w terminie trzymiesięcznym; termin ten liczy się od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, a gdy podstawą jest pozbawienie możliwości działania lub brak należytej reprezentacji – od dnia, w którym o wyroku dowiedziała się strona, jej organ lub jej przedstawiciel ustawowy”.

2. M.P. (dalej: skarżąca) w skardze konstytucyjnej z 17 sierpnia 2017 r. wniosła o stwierdzenie, że art. 403 § 1 pkt 1, art. 407 § 1 i art. 410 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim przewidują trzymiesięczny termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania w przypadku, gdy wyrok został oparty na dokumencie podrobionym lub przerobionym oraz pod rygorem odrzucenia skargi wniesionej po upływie tego terminu, są niezgodne z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Braki skargi konstytucyjnej zostały uzupełnione w piśmie z 3 listopada 2017 r.

Postanowieniem z 8 stycznia 2019 r., sygn. Ts 160/17 (OTK ZU B/2019, poz. 90), Trybunał Konstytucyjny nadał skardze konstytucyjnej dalszy bieg w zakresie dotyczącym zgodności art. 407 § 1 k.p.c. z art. 45 ust. 1 Konstytucji, a w pozostałym zakresie – odmówił nadania jej dalszego biegu.

2.1. Skargę konstytucyjną sformułowano na tle następującego stanu faktycznego:

Sąd okręgowy wydał 3 października 2012 r. nakaz zapłaty wobec skarżącej jako poręczyciela wekslowego. Skarżąca nie wniosła w terminie zarzutów od nakazu zapłaty, wobec czego orzeczenie to uprawomocniło się.

20 listopada 2014 r. skarżąca została poinformowana o wszczęciu w stosunku do niej egzekucji z nieruchomości w związku z powyższą sprawą.

Skarżąca 24 lutego 2015 r. złożyła zawiadomienie o przestępstwie, wskazując, że jej podpis na wekslu, na podstawie którego 3 października 2012 r. wydano nakaz zapłaty, został sfalszowany. Fakt ten potwierdziła opinia biegłego sporządzona w postępowaniu przygotowawczym. Postanowieniem z 30 września 2015 r. postępowanie w sprawie zostało umorzone wobec niewykrycia sprawcy.

Skarżąca 1 grudnia 2015 r. wniosła skargę o wznowienie postępowania w sprawie zakończoną nakazem zapłaty z 3 października 2012 r., powołując się na art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c. Jako początek biegu terminu wniesienia skargi wskazała 17 listopada 2015 r., tj. dzień otrzymania informacji o umorzeniu postępowania przygotowawczego oraz o opinii biegłego potwierdzającej sfalszowanie jej podpisu na wekslu.

Sąd Okręgowy w Łodzi postanowieniem z 19 stycznia 2017 r. odrzucił skargę skarżącej jako spóźnioną. W opinii sądu, termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania rozpoczął bieg najpóźniej 24 lutego 2015 r., kiedy to skarżąca złożyła zawiadomienie o przestępstwie podrobienia jej podpisu na wekslu.

Zażalenie skarżącej na to postanowienie zostało oddalone przez sąd apelacyjny 6 kwietnia 2017 r. W uzasadnieniu postanowienia sąd apelacyjny podzielił pogląd sądu pierwszej instancji, że termin z art. 407 § 1 k.p.c. rozpoczyna bieg w momencie dowiedzenia się przez stronę o fakcie sfalszowania dokumentu, a dla rozpoczęcia biegu tego terminu nie ma znaczenia dysponowanie przez stronę środkami dowodowymi.

2.2. Uzasadnienie skargi konstytucyjnej, w części dotyczącej art. 407 § 1 k.p.c., zawierało następujące elementy:

Skarżąca dokonała rekonstrukcji treści konstytucyjnego prawa do sądu na podstawie wybranego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz omówiła charakter terminu wskazanego w art. 407 k.p.c. Stwierdziła, m.in., że „trzymiesięczny termin do wniesienia skargi przewidziany w art. 407 k.p.c. określa czasową dopuszczalność żądania wznowienia postępowania, opierającą się na powiązaniu przyczyny wznowienia ze świadomością jej istnienia”. Jest to termin *a quo*, procesowy, przywracalny i względny. Zdaniem skarżącej, jedynie „pośrednio” służy on ochronie prawomocności orzeczenia, a jego zasadniczym celem jest „zmobilizowanie jednostki do szybkiego dochodzenia swoich praw”.

Przechodząc do *meritum* swoich zastrzeżeń, skarżąca zastrzegła, że nie kwestionuje przydatności czy też niezbędności ograniczeń czasowych skargi o wznowienie postępowania, lecz ich nieproporcjonalność (zbyt krótki wymiar). W jej opinii, art. 407 k.p.c. „w wielu sytuacjach nie zapewnia (...) jednostce niezbędnego czasu na wniesienie skargi o wznowienie postępowania i negatywnie wpływa na możliwość samego wznowienia postępowania, ograniczając tym samym (a czasem niwecząc) realność prawa dostępu do sądu. Regulacja ta nie odpowiada także zasadom sprawiedliwości społecznej, jak również nie spełnia wymogu dostatecznej określoności przepisów proceduralnych”.

W ramach uzasadnienia powyższego zarzutu skarżąca podkreśliła, że „jednostka musi w ciągu zaledwie 3 miesięcy przeanalizować swoją sytuację pod względem faktycznym i prawnym, a w przypadku podjęcia decyzji o wniesieniu skargi o wznowienie postępowania musi zebrać argumenty i dowody na poparcie swoich twierdzeń, a także często poszukać pomocy profesjonalnego pełnomocnika. Przy czym często czynności te będą dotyczyć postępowań, które zostały ostatecznie zakończone wiele lat temu, co może nastroczać wielu trudności o charakterze praktycznym”.

Zdaniem skarżącej, wprowadzenie przez ustawodawcę tak krótkiego terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania i równoczesne nałożenie na skarżącego licznych obowiązków związanych z formułowaniem tej skargi „w wielu sytuacjach będzie stanowiło barierę uniemożliwiającą skuteczne wznowienie postępowania z czysto formalnych przyczyn, mimo faktycznego istnienia podstawy wznowienia i zasadności samej skargi, co ciężko pogodzić z zasadą sprawiedliwości proceduralnej”.

Ponadto skarżąca stwierdziła, że kwestionowane przez nią regulacje nie spełniają także konstytucyjnego wymogu określoności przepisów prawnych, co „przekłada się bezpośrednio” na nieproporcjonalność terminu określonego w art. 407 § 1 k.p.c. i przemawia za jego wydłużeniem. W jej opinii, mogą powstawać wątpliwości, czy rozpoczęcie biegu terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania jest uzależnione tylko od pojawienia się przypuszczenia, że mogło dojść do podrobienia lub przerobienia dokumentu, czy też od uzyskania pewności w tym zakresie. W rezultacie „jednostka będzie podejmować działania w uzasadnionym, lecz błędnym przekonaniu, iż bieg 3-miesięcznego terminu do wniesienia skargi o wznowienie postępowania się jeszcze nie rozpoczął, jak również, iż przed wystąpieniem na drogę postępowania cywilnego konieczne jest uzyskanie stosownych decyzji procesowych w postępowaniu karnym”, czego skutkiem może być „nieświadome uchybienie przez stronę terminowi z art. 407 § 1 k.p.c.”. Skarżąca uznała, że stanowi to „swego rodzaju pułapkę proceduralną, podważając zaufanie obywateli do państwa i stanowione go przez nie prawa (art. 2 Konstytucji RP)”.

Skarżąca zaznaczyła, że „nadmiernego rygoryzmu kwestionowanego unormowania nie łagodzi instytucja przywrócenia terminu (art. 168 i n. k.p.c.), która znajduje zastosowanie wówczas, gdy strona uchybiła terminowi bez swojej winy”.

Jako dodatkowy argument za wydłużeniem 3-miesięcznego terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania skarżąca wskazała nowelizację art. 408 k.p.c., która spowodowała wydłużenie terminu wznowienia postępowania z 5 do 10 lat.

Zdaniem skarżącej, wydłużeniu terminu z art. 407 k.p.c. „nie sprzeciwia się także wartość, jaką jest prawomocność orzeczeń sądowych czy ochrona praw nabytych”, ponieważ skarga o wznowienie postępowania nie ma charakteru suspensywnego, a „sama możliwość ponownego przeprowadzenia postępowania nie oznacza, że nieuchronnym i automatycznym efektem wznowienia musi być orzeczenie o diametralnie odmiennej treści od orzeczenia zapadłego w poprzednim postępowaniu”.

2.3. W piśmie uzupełniającym braki formalne skargi skarżąca powtórzyła niektóre z powyższych argumentów.

Skarżąca doprecyzowała ponadto, że powodem złożenia skargi było naruszenie art. 45 ust. 1 Konstytucji w aspekcie „odpowiedniego ukształtowania przez ustawodawcę procedury sądowej w sprawach o wznowienie postępowania cywilnego, tak aby spełniało ono wymogi rzetelności, sprawiedliwości proceduralnej oraz precyzyjnego, jasnego i czytelnego określania praw stron i możliwości zaskarżania prawomocnych rozstrzygnięć sądowych w formie skargi o wznowienie postępowania, a także aby było ono wolne od nieproporcjonalnych rygorów formalnych, nadmiernie ograniczających dostęp do wymiaru sprawiedliwości i uzyskania przez stronę skarżącą ochrony praw w tymże postępowaniu”.

Skarżąca wskazała dodatkowo, że art. 407 § 1 w związku z art. 410 k.p.c. nadmiernie ogranicza możliwość uzyskania przez stronę merytorycznego rozstrzygnięcia w postępowaniu wznowieniowym, ponieważ skargi wniesione po terminie podlegają odrzuceniu, bez ich merytorycznej kontroli. W tym kontekście uznała, że „względy sprawiedliwości społecznej (...), jak i nakaz wysłuchania strony, który jest jednym z wymogów rzetelnego i sprawiedliwego postępowania, powodują konieczność złagodzenia rygoru przewidzianego w tym przepisie, bądź też przemawiają za wydłużeniem terminu do wniesienia skargi, o którym mowa w art. 407 § 1 k.p.c., tak aby zapewnić stronie rzeczywistą, a nie tylko iluzoryczną możliwość uzyskania ochrony sądowej”.

3. Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z 10 maja 2019 r. poinformował, że nie zgłasza udziału w postępowaniu.

4. Prokurator Generalny w piśmie z 7 czerwca 2019 r. przedstawił stanowisko w sprawie i wniósł o stwierdzenie, że art. 407 § 1 k.p.c. jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Po omówieniu przedmiotu i wzorca kontroli Prokurator Generalny stwierdził, że problem konstytucyjny podniesiony przez skarżącą sprowadza się do twierdzenia, że termin określony w zakwestionowanym przepisie nie zapewnia jednostce niezbędnego czasu na wniesienie skargi o wznowienie postępowania.

Prokurator Generalny podkreślił, że ograniczenia czasowe dopuszczalności wznowienia postępowania są uzasadnione chronioną konstytucyjnie stabilnością prawomocnych orzeczeń. W tym sensie art. 407 § 1 k.p.c. „jest w pełni uzasadnionym konstytucyjnie unormowaniem”.

Prokurator Generalny uznał, że przewidzianego w nim terminu nie można ocenić jako zbyt krótki, ponieważ jest on terminem procesowym (a więc przywracalnym) i „w pełni adekwatnym” do możliwości właściwego przygotowania skargi o wznowienie postępowania w porównaniu z terminami wznowienia postępowania w innych procedurach (np. administracyjnych).

Zdaniem Prokuratora Generalnego, art. 407 § 1 k.p.c. odpowiada również wymogom dostatecznej określoności prawa. Literalna wykładnia art. 403 § 1 i 2 k.p.c. wskazuje, że wznowienie postępowania na podstawie oparcia wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym nie jest uzależnione od skazania prawomocnym wyrokiem skazującym za przestępstwo podrobienia lub przerobienia dokumentu. Wykładnia ta nie jest kwestionowana w literaturze przedmiotu i dominuje w orzecznictwie sądowym, w tym zwłaszcza w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego.

5. Marszałek Sejmu w piśmie z 3 lipca 2019 r. przedstawił w imieniu Sejmu stanowisko w sprawie, wnosząc o stwierdzenie, że 407 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje trzymiesięczny termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania, jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz o umorzenie postępowania w pozostałym zakresie na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072, ze zm.) ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

5.1. W ramach analizy formalnoprawnej skargi konstytucyjnej, Marszałek Sejmu uznał, że nie jest dopuszczalne rozpoznanie zarzutów dotyczących naruszenia przez art. 407 § 1 k.p.c. zasady określoności prawa oraz zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa.

Jego zdaniem, wątpliwości skarżące w tym zakresie miały charakter teoretyczny i hipotetyczny. Redakcja zaskarżonego przepisu nie była bowiem powodem odrzucenia jej skargi – brak jest więc koniecznego związku między wskazanym problemem konstytucyjnym a rozstrzygnięciem sądów, decydującym o dostępie skarżącej do sądu w postępowaniu o wznowienie postępowania.

5.2. Analizę merytoryczną konstytucyjności zaskarżonego przepisu Marszałek Sejmu rozpoczął od ogólnego stwierdzenia, że ograniczenia czasowe wznowienia postępowania cywilnego są niezbędnym narzędziem ochrony praw innych uczestników postępowania oraz osób trzecich do działania w zaufaniu do rozstrzygnięcia sądu, co jest elementem ochrony porządku publicznego. Mają one na celu także mobilizację strony do działania zmierzającego do zakończenia stanu niepewności co do możliwości podważenia prawomocnego orzeczenia. Termin złożenia skargi o wznowienie postępowania naruszałby standardy właściwej procedury sądowej tylko wtedy, gdyby nie dawał stronie realnej możliwości skorzystania z przysługującego jej prawa.

Zdaniem Sejmu, zarzut nieproporcjonalnie krótkiego terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania jest nieuzasadniony.

Po pierwsze, termin ten należy do najdłuższych terminów przewidzianych w polskiej procedurze cywilnej w porównaniu z dwutygodniowym terminem wniesienia apelacji i dwumiesięcznym terminem wniesienia skargi kasacyjnej (por. art. 369 § 1 i art. 398⁵ § 1 k.p.c.). W tym kontekście Marszałek Sejmu zauważył, że pierwotnie termin ten wynosił jeden miesiąc i został wydłużony w 1996 r.

Po drugie, termin wskazany w art. 407 § 1 k.p.c. nie odbiega od terminów przewidzianych dla wniesienia skargi o wznowienie postępowania w cywilnym prawie procesowym innych państw europejskich. W części jurysdykcji obowiązują terminy krótsze (np. Niemcy, Chorwacja, Francja), w części podobne (Szwajcaria, Hiszpania, Czechy, Słowacja), natomiast terminy dłuższe niż przewidziane w prawie polskim należy uznać za wyjątkowe (np. Belgia).

Po trzecie, zdaniem Sejmu, „skarżąca przedstawiła trudności w sporządzeniu skargi o wznowienie postępowania w sposób nieodpowiadający rzeczywistemu stopniowi skomplikowania tego pisma procesowego”. Strona, która uczestniczyła w poprzednim postępowaniu,

może skorzystać z wcześniejszych pism i analiz. W sprawie skarżącej odniesienie się do sfałszowania podpisu poręczyciela na wekslu nie jest zagadnieniem wymagającym złożonej analizy dogmatycznej. Skarżąca nie przedstawiła wystarczających argumentów, że poziom wymagań formalnych oraz stopień skomplikowania problemów związanych z zastosowaniem prawa materialnego wiążących się z żądaniami dotyczącymi przedmiotu wznawianego postępowania są tak znaczne, że wyznaczenie trzymiesięcznego terminu sporządzenia i wniesienia skargi rzeczywiście uniemożliwia skorzystanie z tego środka procesowego. Marszałek Sejmu zwrócił w tym kontekście uwagę, że termin wskazany w art. 407 § 1 k.p.c. jest terminem procesowym i w szczególnej sytuacji może podlegać przywróceniu na zasadach określonych w art. 168 k.p.c.

Po czwarte, twierdzenia skarżącej nie znajdują uzasadnienia empirycznego. Gdyby zastrzeżenia skarżącej były trafne, skarga o wznowienie postępowania byłaby instytucją marną. Tymczasem skarżąca nie przedstawiła żadnych dowodów wskazujących na szeroką skalę problemów związanych ze stosowaniem tej instytucji; nie są one także sygnalizowane w literaturze naukowej.

II

Zgodnie z art. 92 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072, ze zm.), Trybunał może rozpoznać skargę konstytucyjną na posiedzeniu niejawnym, jeżeli pisemne stanowiska wszystkich uczestników postępowania oraz pozostałe dowody zgromadzone w sprawie stanowią wystarczającą podstawę do wydania orzeczenia.

Trybunał uznał, że w niniejszej sprawie przesłanka ta została spełniona.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Dopuszczalny zakres rozpoznania sprawy.

1.1. W skardze konstytucyjnej (w zakresie przekazanym do rozpoznania merytorycznego) skarżąca zakwestionowała zgodność art. 407 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm.; aktualny tekst jednolity: Dz. U. z 2019 r. poz. 1460, ze zm.; dalej: k.p.c. lub kodeks postępowania cywilnego) w zakresie, w jakim przepis ten przewiduje trzymiesięczny termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania w przypadku, gdy wyrok został oparty na dokumencie podrobionym lub przerobionym oraz pod rygorem odrzucenia skargi wniesionej po upływie tego terminu, z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

1.2. Tak określony zakres zaskarżenia wymagał pewnego komentarza z punktu widzenia wymogów formalnych, stawianych skargom konstytucyjnym przez art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz ustawę z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072, ze zm.; dalej: ustawa o organizacji TK).

Po pierwsze, wskazany przez skarżącą zakres zaskarżenia art. 407 § 1 k.p.c. trafnie ograniczał kwestionowany obszar do jednej tylko przesłanki wznowienia – oparcia wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym. Miało to uzasadnienie w stanie faktycznym, na tle którego skierowano skargę konstytucyjną do Trybunału Konstytucyjnego – w stosunku do skarżącej nie doszło do zastosowania żadnej innej przyczyny wznowienia. Zarzuty skarżącej nie odnosiły się więc do pozostałych elementów art. 407 § 1 k.p.c. – poza zakresem zaskarże-

nia był w szczególności sposób wyznaczania tego terminu, gdy podstawą wznowienia było pozbawienie możliwości działania lub brak należytej reprezentacji (por. końcowa część zaskarżonego przepisu).

Po drugie, w *petitum* skargi wskazano dwie cechy kwestionowanego terminu – jego wymiar (trzy miesiące) i skutek jego przekroczenia (odrzućcie skargi spóźnionej). W tym kontekście Trybunał zauważył, że tylko pierwsza z nich wynika z art. 407 § 1 k.p.c. Druga jest już konsekwencją art. 410 § 1 k.p.c., który nie stanowił dopuszczalnego przedmiotu kontroli (skardze konstytucyjnej w zakresie odnoszącym się do tego przepisu nie nadano dalszego biegu). Konsekwencje wniesienia skargi po upływie przepisanej terminu zostały jednak wzięte pod uwagę podczas analizy konstytucyjności art. 407 § 1 k.p.c. W doktrynie wskazuje się, że badając stopień formalizmu procesowego, należy uwzględnić całokształt danej regulacji, tj. wymagania prawne dotyczące formy, miejsca i czasu czynności oraz sankcje procesowe stosowane na wypadek niespełnienia tych wymagań (por. S. Cieślak, *Formalizm procesowy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 68).

Po trzecie, w uzasadnieniu skargi konstytucyjnej wyraźnie sformułowano wobec art. 407 § 1 k.p.c. dwa zarzuty – nieproporcjonalności (termin zbyt krótki) i nieokreśloności (termin budzący wątpliwości interpretacyjne).

Analiza całości pisma skarżącej oraz pisma uzupełniającego braki formalne skargi wskazuje, że drugi z tych zarzutów (nawiązujący do art. 407 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim przepis ten stanowi, że termin trzymiesięczny „liczy się od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia”) miał w intencji skarżącej mieć charakter pomocniczy – stanowił dodatkowy powód wskazujący na potrzebę przedłużenia analizowanego terminu. Świadczy o tym także dobór wzorców kontroli – skarżąca nie powołała w swoim piśmie procesowym art. 2 Konstytucji (a właściwie: art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji), co – zważywszy na obowiązujący w postępowaniu przed Trybunałem przymus adwokacko-radcowski (a więc profesjonalną pomoc prawną w formułowaniu skargi) – nie może być uznane za przypadkowe.

Trybunał Konstytucyjny dokonał w tym zakresie odmiennej rekonstrukcji skargi niż Sejm, który zarzut ten potraktował jako odrębny i wniósł o umorzenie co do niego postępowania z powodu braku związku ze stanem faktycznym, na tle którego doszło do złożenia skargi konstytucyjnej. Ewentualna nieprecyzyjność sposobu określenia terminu unormowanego w art. 407 § 1 k.p.c. została uwzględniona jako jedno z kryteriów oceny jego proporcjonalności.

Po czwarte, Trybunał Konstytucyjny zauważył, że argumentacja skarżącej nawiązywała do zasad ograniczania konstytucyjnych praw i wolności, zawartych w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Choć nie przeprowadziła ona w pełni testu proporcjonalności art. 407 § 1 k.p.c., na zasadzie *falsa demonstratio non nocet* należało uznać, że jej intencją było zbadanie zgodności zaskarżonej regulacji nie tyle z samym art. 45 ust. 1 Konstytucji, ile z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

1.3. W świetle powyższych uwag, przedmiotem niniejszego postępowania była zgodność art. 407 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że skargę o wznowienie postępowania cywilnego z powodu oparcia wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym wnosi się w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Wznowienie postępowania cywilnego ze względu na oparcie wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym – uwagi ogólne.

2.1. Skarga o wznowienie postępowania w polskiej procedurze cywilnej jest środkiem prawnym służącym wzruszeniu prawomocnych orzeczeń obciążonych kwalifikowanymi, istotnymi wadami, wymienionymi enumeratywnie w kodeksie postępowania cywilnego (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego – dalej: SN – z 22 stycznia 2009 r., sygn. akt II PZ 38/08, Lex nr 784196: „Instytucja wznowienia postępowania pozwala na podważenie prawomocnego orzeczenia, stąd też przyczyny usprawiedliwiające jej zastosowanie muszą mieć charakter wyjątkowy oraz odpowiednio dużą wagę”; postanowienie SN z 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt II CZ 125/18, Lex nr 2642133: „Instytucja wznowienia postępowania opiera się na przysługującej poza tokiem instancji skardze o presum[p]cję wadliwego procesu i zastąpienie zapadłego orzeczenia nowym rozstrzygnięciem. Nadzwyczajny charakter tego środka zaskarżenia, powoduje, że przywrócenie stanu sprzed zamknięcia ulegającemu wznowieniu postępowania sądowego może nastąpić wyłącznie z powodów ściśle określonych w ustawie”; podobnie: postanowienie SN z 8 listopada 2018 r., sygn. akt III UZ 29/18, Lex nr 2577385).

Charakter skargi o wznowienie jest przedmiotem pewnych sporów w doktrynie i judykaturze (por. przegląd np. w: K. Weitz, uwagi do art. 399, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, Lex). Najczęściej przyjmuje się, że od strony formalnej skarga jest postacią powództwa (por. art. 409 k.p.c.), zmodyfikowaną na potrzeby realizacji celów wznowionego postępowania, lecz funkcjonalnie odgrywa rolę środka zaskarżenia o charakterze nadzwyczajnym – zmierza bowiem do zmiany albo uchylecia zaskarżonego prawomocnego rozstrzygnięcia (por. art. 409 *in fine* i art. 412 § 2 k.p.c.; K. Weitz, uwagi do art. 399, *op. cit.*).

Skarga o wznowienie postępowania przysługuje wyłącznie od prawomocnych wyroków i tylko niektórych prawomocnych postanowień (por. art. 399, art. 400 k.p.c., a także art. 401¹ i art. 416¹ k.p.c.). Przedmiotem skargi są w zasadzie tylko prawomocne orzeczenia o charakterze merytorycznym – skarga nie przysługuje od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawie w sposób formalny (np. przez odrzucenie pozwu, umorzenie postępowania, odrzucenie apelacji; wyjątkiem jest tylko art. 399 § 2 k.p.c.), od prawomocnych postanowień kończących postępowanie pomocnicze lub wypadkowe, postanowień wydawanych w toku postępowania w sprawach procesowych (np. postanowień dowodowych; por. art. 416¹ k.p.c.) itd.

Orzeczenie, które ma być podważone skargą o wznowienie postępowania, musi być prawomocne – chodzi tu o prawomocność formalną (por. art. 363 § 1 k.p.c.), choć orzeczenie prawomocne formalnie korzysta także z prawomocności materialnej (por. art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c.). W orzecznictwie powszechnie przyjęto, że dodatkowo musi się ono charakteryzować jeszcze jedną cechą, niewynikającą wprost z przepisów kodeksu postępowania cywilnego – musi być orzeczeniem istniejącym w chwili rozstrzygnięcia sprawy o wznowienie. Jest to istotne zwłaszcza wówczas, gdy wniesiono od niego równocześnie kilka nadzwyczajnych środków zaskarżenia, z których jeden już po wznowieniu postępowania mógł okazać się skuteczny (por. np. postanowienia SN z 6 listopada 2009 r., sygn. akt I CZ 57/09, Lex nr 599744 i 25 marca 2015 r., sygn. akt II CZ 71/14, Lex nr 1677172 oraz uchwała składu siedmiu sędziów SN z 15 maja 2014 r., sygn. akt III CZP 88/13, Lex nr 1467203 – zasada prawna).

Kodeks postępowania cywilnego nie wskazuje wprost kręgu podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi o wznowienie. W praktyce przyjęto, że legitymację do złożenia skargi o wznowienie postępowania niewątpliwie mają strony, przy czym niekiedy wymaga się, aby skarżący był bezpośrednio dotknięty uchybieniem stanowiącym podstawę wznowienia postępowania (chodzi o pozbawienie możliwości działania lub brak należytej reprezentacji – por. zwłaszcza wspomniana uchwała SN o sygn. akt III CZP 88/13). W doktrynie i orzecznictwie niejednolicie traktowano natomiast dopuszczalność skarg o wznowienie składanych

m.in. przez następców prawnych stron oraz interwenientów ubocznych, zwłaszcza niesamodzielnych (por. np. M.P. Wójcik, uwagi do art. 399, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019, Lex; K. Weitz, uwagi do art. 399, *op. cit.*). Poza tym wznowienia może również domagać się prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Pacjenta, inspektor pracy i organizacje pozarządowe w zakresie, w jakim podmioty te są uprawnione do wszczęcia postępowania, niezależnie od tego, czy brały udział we wcześniejszym postępowaniu; w niektórych wypadkach wymaga to zgody strony (por. M.P. Wójcik, uwagi do art. 399, *op. cit.*; K. Weitz, uwagi do art. 399, *op. cit.*).

W doktrynie podstawy wznowienia postępowania tradycyjnie dzielone są na dwie grupy – przyczyny nieważności (bezwzględne podstawy wznowienia; są to węższe podstawy nieważności niż uregulowane w art. 379 k.p.c.) i przyczyny restytucyjne (względne podstawy wznowienia).

Przyczyny nieważności są wymienione w art. 401 k.p.c. Zgodnie z tych przepisem, można żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności:

1) jeżeli w składzie sądu uczestniczyła osoba nieuprawniona albo jeżeli orzekł sędzia wyłączony z mocy ustawy, a strona przed uprawomocnieniem się wyroku nie mogła domagać się wyłączenia;

2) jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej albo nie była należycie reprezentowana bądź jeżeli skutek naruszenia przepisów prawa była pozbawiona możliwości działania; nie można jednak żądać wznowienia, jeżeli przed uprawomocnieniem się wyroku niemożność działania ustała lub brak reprezentacji był podniesiony w drodze zarzutu albo strona potwierdziła dokonane czynności procesowe.

Katalog ten ma charakter zamknięty. Potwierdzenie wymienionych w nim okoliczności zawsze skutkuje uchyleniem wyroku, niezależnie od tego, czy mogły one mieć wpływ (albo nawet rzeczywiście w danej sprawie miały wpływ) na rozstrzygnięcie sprawy (z tego powodu nazywa się je bezwzględnymi podstawami odwoławczymi). W niektórych wypadkach uchylenie wyroku na skutek wznowienia postępowania może więc nastąpić nawet w sytuacji, gdy jego treść była zgodna z prawem materialnym (merytorycznie trafna).

Przyczyny restytucyjne wznowienia zawiera art. 403 k.p.c., w myśl którego można żądać wznowienia na tej podstawie, że:

– wyrok został oparty na dokumencie podrobionym lub przerobionym albo na skazującym wyroku karnym, następnie uchylonym (por. art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c.);

– wyrok został uzyskany za pomocą przestępstwa (por. art. 403 § 1 pkt 2 k.p.c.), przy czym czyn ten musi być ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że postępowanie karne nie może być wszczęte lub zostało umorzone z innych przyczyn niż brak dowodów (por. art. 404 k.p.c.);

– w razie późniejszego wykrycia prawomocnego wyroku, dotyczącego tego samego stosunku prawnego, albo wykrycia takich faktów lub środków dowodowych, które mogłyby mieć wpływ na wynik sprawy, a z których strona nie mogła skorzystać z poprzednim postępowaniu (por. art. 403 § 2 k.p.c.);

– jeżeli na treść wyroku miało wpływ postanowienie niekończące postępowania w sprawie, wydane na podstawie aktu normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, uchylone lub zmienione zgodnie z art. 416¹ k.p.c. (por. art. 403 § 4 k.p.c.).

Przyczyny wznowienia wskazane w art. 403 k.p.c. mają charakter względny, tzn. wymagają wykazania związku przyczynowego między powołaną podstawą wznowienia i treścią orzeczenia. W tym wypadku wznowienie postępowania następuje dlatego, że prawomocne orzeczenie jest merytorycznie nieprawidłowe (nietrafne) ze względu na wadliwość podstawy zawartego w nim rozstrzygnięcia. Następstwem uwzględnienia skargi opartej o restytucyjne

przyczyny wznowienia jest najczęściej zmiana zaskarżonego orzeczenia (por. wyjątki – K. Weitz, uwagi do art. 403, *op. cit.*).

Odrębną podstawę wznowienia, niemieszczącą się w powyższych kategoriach (a zbliżoną do przyczyn restytucyjnych – por. K. Weitz, uwagi do art. 401 i art. 401¹, *op. cit.*), przewiduje art. 401¹ k.p.c. Przepis ten wskazuje, że można żądać wznowienia postępowania „również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie”.

Właściwość miejscową i rzeczową sądu powołanego do rozpoznania skargi o wznowienie postępowania określa art. 405 k.p.c., uzależniając ją od podstawy wznowienia. Jeżeli wznowienie jest oparte na przyczynach nieważności lub wyroku Trybunału Konstytucyjnego, skargę o wznowienie rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, a jeżeli zaskarżono orzeczenia sądów różnych instancji – sąd instancji wyższej. Do wznowienia postępowania na innej podstawie właściwy jest sąd, który ostatnio orzekał co do istoty sprawy.

Skarga o wznowienie postępowania powinna czynić zadość warunkom pozwu (por. art. 187 i art. 126 k.p.c.) oraz zawierać oznaczenie zaskarżonego orzeczenia, podstawę wznowienia i jej uzasadnienie (mogą to być wyłącznie okoliczności określone w art. 401, art. 401¹ lub art. 403 k.p.c.), okoliczności stwierdzające zachowanie terminu wniesienia skargi oraz wnioski o uchylenie lub zmianę zaskarżonego orzeczenia (por. art. 409 k.p.c.).

Skarga może także zawierać wniosek o wstrzymanie wykonania zaskarżonego wyroku (por. art. 414 k.p.c.) i o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywrócenie stanu poprzedniego (por. art. 415 k.p.c.).

Prawo do wniesienia skargi jest uzależnione od zachowania dwóch niezależnych od siebie terminów.

Po pierwsze, skargę o wznowienie należy wnieść w terminie trzech miesięcy:

- od dnia dowiedzenia się o podstawie wznowienia, a gdy podstawą jest pozbawienie możliwości działania lub brak należytej reprezentacji – od dnia, w którym o wyroku dowiedziała się strona, jej organ lub jej przedstawiciel ustawowy (por. zaskarżony art. 407 § 1 k.p.c., analizowany szczegółowo niżej);

- od dnia wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, jeżeli podstawą wznowienia jest art. 401¹ k.p.c.; jeżeli w chwili wydania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego orzeczenie, o którym mowa w art. 401¹, nie było jeszcze prawomocne na skutek wniesienia środka odwoławczego, który został następnie odrzucony, termin biegnie od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu, a w wypadku wydania go na posiedzeniu jawnym – termin ten liczy się od dnia ogłoszenia tego postanowienia (por. art. 407 § 2 k.p.c.).

Po drugie, wznowienia nie można żądać po upływie dziesięciu lat od dnia uprawomocnienia się wyroku, z wyjątkiem przypadku, gdy strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana (por. art. 408 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym od 15 lutego 2017 r.).

Wniesienie skargi o wznowienie postępowania nie pozbawia zaskarżonego wyroku prawomocności i „nie tamuje jego wykonania” (por. art. 414 zdanie pierwsze k.p.c.). W razie uprawdopodobnienia, że skarżącemu grozi niepowetowana szkoda, sąd może na wniosek strony wstrzymać wykonanie wyroku, chyba że strona przeciwna złoży odpowiednie zabezpieczenie (por. art. 414 zdanie drugie k.p.c.).

Rozpoznawanie skargi o wznowienie przebiega w kilku etapach (w doktrynie wyróżnia się najczęściej dwa lub trzy – por. M.P. Wójcik, *op. cit.*; K. Weitz, uwagi do art. 399, art. 410 i art. 412, *op. cit.*).

Pierwszy polega na kontroli dopuszczalności postępowania i obejmuje badanie skargi pod kątem spełnienia wymogów formalnych, w tym dochowania terminów wynikających z art. 407 i art. 408 k.p.c. Na tym etapie postępowania sąd nie ocenia zasadności skargi ani

trafności powołanej w nim podstawy, a jedynie bada to, czy zachowane zostały warunki umożliwiające jej rozpoznanie (por. postanowienie SN z 26 września 2007 r., sygn. akt IV CZ 48/07, Lex nr 485887). Gdy skarga jest wniesiona po upływie przepisanej terminu, niedopuszczalna lub nieoparta na ustawowej podstawie, sąd odrzuci skargę w formie postanowienia (por. art. 410 § 1 k.p.c.).

Drugi etap rozpoznawania skargi o wznowienie postępowania obejmuje ocenę rzeczywistego istnienia („prawdziwości”) podstaw wznowienia (tzw. *iudicium rescindens*). W razie stwierdzenia, że podana w skardze podstawa wznowienia istnieje, wznowienie postępowania jest dopuszczalne. W przeciwnym razie (jeżeli podana w skardze podstawa wznowienia nie istnieje), skarga jest bezzasadna, a wznowienie postępowania niedopuszczalne. W razie bezzasadności podstaw wznowienia (ich niewystępowania lub – w wypadku podstaw innych niż nieważność postępowania – braku wpływu na treść zaskarżonego rozstrzygnięcia) sąd oddala skargę o wznowienie postępowania.

Trzeci etap rozpoznawania skargi o wznowienie polega na ponownym merytorycznym rozpoznaniu sprawy (tzw. *iudicium rescissorium*) „na nowo” w granicach przytoczonych podstaw wznowienia (por. art. 412 k.p.c.). Gdy podstawy wznowienia okazały się zasadne, sąd – uwzględniając skargę – może zmienić zaskarżony wyrok albo go uchylić i odrzucić pozew lub umorzyć postępowanie w formie postanowienia (por. art. 412 § 2 k.p.c.). Jeżeli do rozstrzygnięcia o wznowieniu postępowania zakończonych wyrokiem właściwy jest Sąd Najwyższy, sąd ten orzeka tylko o dopuszczalności wznowienia, a rozpoznanie sprawy przekazuje sądowi drugiej instancji (por. art. 412 § 4 k.p.c.). W doktrynie sporne jest natomiast, czy skarga o wznowienie postępowania rozpoznawana przez sąd drugiej instancji może mieć skutek kasatoryjny (powodować uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi pierwszej instancji) – dominuje w tym zakresie stanowisko negatywne (por. np. M.P. Wójcik, uwagi do art. 412, *op. cit.*).

Postępowanie zakończone prawomocnym orzeczeniem wydanym na skutek skargi o wznowienie nie podlega dalszemu wznowieniu, chyba że wznowienie postępowania wynika z wyroku Trybunału Konstytucyjnego (por. art. 416 k.p.c.).

2.2. Oparcie wyroku na przerobionym lub podrobionym dokumencie stanowiło podstawę wznowienia postępowania cywilnego od okresu międzywojennego (por. art. 452 § 1 pkt 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego, Dz. U. Nr 83, poz. 651, ze zm.; dalej: k.p.c. z 1930 r.; w późniejszych tekstach jednolitych przepis ten był oznaczony jako art. 445 § 1 pkt 1 i art. 403 § 1 pkt 1).

Okoliczność ta tradycyjnie stanowi także podstawę wznowienia w procedurze sądownoadministracyjnej, co jest dostrzegalne nawet w wyraźnym podobieństwie sformułowań (por. art. 273 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz. U. z 2018 r. poz. 1302, ze zm.: „Można żądać wznowienia na tej podstawie, że: (...) orzeczenie zostało oparte na dokumencie podrobionym lub przerobionym (...)). Podrobienie lub przerobienie dokumentu uzasadnia także wznowienie postępowania administracyjnego w ramach szerszej kategorii ustalenia istotnych dla sprawy okoliczności faktycznych na podstawie „fałszywych dowodów” (por. art. 145 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. z 2018 r. poz. 2096, ze zm.; dalej: k.p.a.: „W sprawie zakończonej decyzją ostateczną wznawia się postępowanie, jeżeli: (...) dowody, na których podstawie ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe”; art. 75 § 1 k.p.a. „Jako dowód należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem. W szczególności dowodem mogą być dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych oraz oględziny”). Procedura karna przewiduje natomiast jedynie podstawę wznowienia zbliżoną do zawartej w art. 403 § 1 pkt 2 w związku z art. 404 k.p.c., a więc pozwala na uwzględnienie jako przesłanki wznowie-

nia prawomocnego wyroku skazującego za podrobienie lub przerobienie dokumentu (por. art. 540 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2018 r. poz. 1987, ze zm.: „Postępowanie sądowe zakończone prawomocnym orzeczeniem wznawia się, jeżeli: (...) w związku z postępowaniem dopuszczono się przestępstwa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia”).

W literaturze zwraca się uwagę, że dowód z dokumentów ma w procedurze cywilnej uprzywilejowaną pozycję wśród innych dowodów, co znalazło także odzwierciedlenie w wymienieniu podrabiania lub przerabiania dokumentów na pierwszym miejscu wśród restytucyjnych przesłanek wznowienia (por. J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, Lex; por. podobnie – J. Kłos, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 367-729*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2016, Legalis).

Procedura cywilna nie zawiera definicji „dokumentu” (por. np. F. Filipiak, *Oparcie wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym jako podstawa skargi o wznowienie postępowania cywilnego*, [w:] *Prawo wobec wyzwań współczesności*, red. B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński, t. V, Poznań 2008, s. 450-456). Definicja karnoprawna, zawarta w art. 115 § 14 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2019 r. poz. 1950, ze zm.; dalej: k.k.), określa dokument jako „każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Pojęcie dokumentu na gruncie prawa cywilnego jest jednak szersze – „dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią” (por. art. 77³ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2019 r. poz. 1145, ze zm.; dalej: k.c.), obejmuje m.in. dokumenty elektroniczne (por. art. 78¹ k.c.). Przyjmuje się, że może to być zarówno dokument prywatny (stanowiący dowód, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie – por. art. 245 k.p.c.), jak i urzędowy (sporządzony w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej, inne organy państwowe w zakresie ich działania i inne podmioty w zakresie zleconych im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej, które stanowi dowód tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone – por. art. 244 k.p.c.; por. także art. 243¹ i art. 308 k.p.c.). W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, nie ma wątpliwości, że dokumentem takim może być także weksel (por. rozważanie zarzutu sfałszowania weksla jako przesłanki wznowienia postępowania np. w wyroku SN z 16 maja 2007 r., sygn. akt IV CSK 56/07, Lex nr 1669454 oraz postanowieniach SN z: 15 grudnia 2000 r., sygn. akt IV CKN 1418/00, Lex nr 1191224; 28 marca 2007 r., sygn. akt II CZ 19/07, Lex nr 1448721 i 11 grudnia 2018 r., sygn. akt IV CZ 54/18, Lex nr 2591575). Dokumentem, o którym mowa w art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c., nie jest natomiast dokument procesowy (pismo procesowe), ponieważ nie służy on ustaleniu stanu faktycznego sprawy (por. postanowienie SN z 5 lutego 1998 r., sygn. akt I PKN 522/97, Lex nr 34529).

Procedura cywilna nie zawiera też definicji „podrobienia” lub „przerobienia” dokumentu. Zachowania te stanowią znamiona przestępstwa (por. zwłaszcza art. 270 § 1 k.k.: „Kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”). Prawnokarna wykładnia tych pojęć jest powszechnie wykorzystywana przy rekonstrukcji art. 403 k.p.c. (por. np. M.P. Wójcik, uwagi do art. 403, *op. cit.*; F. Filipiak, *op. cit.*, s. 457-460). W rezultacie, przyjmuje się, że podrobienie polega na sporządzeniu dokumentu w taki sposób, by nadać mu pozory autentyczności, w szczególności w postaci pochodzenia od osoby, która w rzeczywistości nie jest wystawcą dokumentu, a przerobienie polega na nadaniu mu innej treści niż pierwotnie posiadana (por. np. postanowienia SN z: 6 czerwca 1997 r., sygn. akt III CKN 85/97, Lex nr 30915; 5 lutego 1999 r., sygn. akt III CKN 1075/98, Lex nr 36459; 7 maja 2015 r., sygn. akt II CZ 24/15, Lex nr 1733671 oraz wyrok SN z 16 maja 2007 r., sygn. akt III CSK 56/07, Lex nr 334985). Pod-

stawy wznowienia nie tworzy niepełne lub wadliwe odczytanie albo powołanie dokumentu przez biegłego (por. postanowienie SN z 16 lipca 1980 r., sygn. akt IV PZ 43/80, Lex nr 8255) ani też tzw. fałsz intelektualny dokumentu (poświadczenie nieprawdy przez osobę wystawiającą dokument we własnym imieniu, np. jego antydatowanie – por. postanowienie SN z 23 stycznia 2014 r., sygn. akt II CZ 94/13, Lex nr 1430907). Dokumentem przerobionym czy podrobionym nie jest dokument niekompletny (por. np. postanowienia SN z: 27 czerwca 2013 r., sygn. akt III CZ 31/13, Lex nr 1360263; 11 grudnia 2018 r., sygn. akt IV CZ 54/18, Lex nr 2591575 – złożenie podpisu na niewypełnionym wekslu) albo dokument, który został sprostowany bądź uzupełniony w trybie przewidzianym przez prawo (por. np. postanowienie SN z 15 maja 2013 r., sygn. akt III CZ 23/13, Lex nr 1353215).

Aby podrobienie lub przerobienie dokumentu mogło stanowić podstawę wznowienia postępowania, dokument ten musiał mieć wpływ na podstawę faktyczną rozstrzygnięcia (jest to bowiem względna podstawa odwoławcza). Dla skutecznego powołania tej podstawy nie wystarczy samo zaliczenie dokumentu w poczet materiału dowodowego (por. np. postanowienia SN z 20 października 2005 r., sygn. akt I CZ 80/05, Lex nr 187012 i 8 stycznia 2010 r., sygn. akt IV CZ 100/09, Lex nr 668922). W szczególności „sam fakt, iż toczy się postępowanie karne również dotyczące dokumentu stanowiącego podstawę wyroku wydanego w postępowaniu, którego dotyczy skarga o wznowienie, nie jest wystarczający dla uwzględnienia skargi, konieczne jest bowiem wykazanie, że właśnie takiego dokumentu powodowanie w sprawie użyli i że na jego podstawie został wydany wyrok” (wyrok SN z 14 lipca 2010 r., sygn. akt V CSK 28/10, Lex nr 852595). Okoliczność, że wśród dokumentów stanowiących materiał dowodowy w sprawie znalazły się dokumenty sfalszowane, nie stanowi przyczyny wznowienia postępowania, jeżeli zaskarżony skargą o wznowienie postępowania wyrok nie został na nich oparty (por. np. postanowienia SN z 27 marca 2008 r., sygn. akt II CZ 7/08, Lex nr 627219 i 8 stycznia 2010 r., sygn. akt IV CZ 100/09, Lex nr 668922). W niektórych orzeczeniach Sąd Najwyższy – wychodząc poza literalne brzmienie art. 403 k.p.c. – wymagał nawet „istotnego” wpływu na treść rozstrzygnięcia (por. np. wyrok SN z 16 maja 2007 r., sygn. akt III CSK 56/07, Lex nr 334985; postanowienie SN z 9 lipca 2008 r., sygn. akt V CZ 43/08, Lex nr 590290; podobnie: P. Filipiak, *op. cit.*, s. 462).

3. Ocena konstytucyjności art. 407 § 1 k.p.c. w kwestionowanym zakresie.

3.1. W opinii skarżącej, termin wznowienia postępowania z uwagi na oparcie wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym, przewidziany w art. 407 § 1 k.p.c., jest zbyt krótki – a w szczególności niewspółmierny do stopnia skomplikowania skargi o wznowienie postępowania i zakresu czynności, które musi podjąć skarżący w związku z przygotowaniem takiego pisma procesowego.

Dodatkowo skarżąca podniosła, że termin wskazany w art. 407 § 1 k.p.c. budzi wątpliwości interpretacyjne, które dodatkowo mogą utrudnić wniesienie skargi w terminie. Trybunał Konstytucyjny uznał, że argument ten nie stanowi samodzielnego zarzutu (m.in. z uwagi na niewskazanie adekwatnego wzorca kontroli), ale – w intencji skarżącej – ma wzmacniać zastrzeżenia co do nieproporcjonalności zaskarżonego przepisu.

3.2. Jedynym dopuszczalnym wzorcem kontroli powyższych zarzutów był art. 45 ust. 1 Konstytucji („Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”). Trybunał Konstytucyjny ustalił, że (w świetle uzasadnienia skargi konstytucyjnej) należy go ujmować w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji („Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla

ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”).

3.2.1. Regulacje te były wielokrotnie przedmiotem analiz Trybunału Konstytucyjnego. Mając na uwadze przedmiot niniejszej skargi konstytucyjnej, Trybunał uwzględnił w szczególności ustalenia zawarte w orzeczeniach dotyczących terminów wnoszenia środków odwoławczych (zwłaszcza nadzwyczajnych) oraz skargi o wznowienie postępowania – przede wszystkim w procedurze cywilnej.

Wśród orzeczeń z tej pierwszej grupy, Trybunał wziął pod uwagę w szczególności:

- wyrok pełnego składu TK z 19 lutego 2003 r., sygn. P 11/02, OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 12 – dotyczący 6-miesięcznego terminu wnoszenia kasacji przez Rzecznika Praw Obywatelskich, stanowiącego wyjątek od ogólnej zasady wnoszenia kasacji w terminie miesięcznym od dnia doręczenia orzeczenia stronie skarżącej (Trybunał orzekł, że art. 393⁴ § 2 k.p.c. jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i nie jest niezgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji);

- wyrok z 5 września 2005 r., sygn. P 18/04, OTK ZU nr 8/A/2005, poz. 88 – dotyczący trzydziestodniowego terminu wniesienia powództwa o odszkodowanie za nieważną decyzję administracyjną do sądu powszechnego (Trybunał orzekł, że rozwiązanie to jest niezgodne z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 Konstytucji);

- wyrok z 4 grudnia 2006 r., sygn. P 35/05, OTK ZU nr 11/A/2006, poz. 167 – dotyczący terminu wniesienia sprzeciwu od orzeczenia w sprawie ustalenia wysokości opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste (Trybunał orzekł, że badany termin jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 77 ust. 2 oraz art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji);

- wyrok z 8 stycznia 2013 r., sygn. K 18/10, OTK ZU nr 1/A/2013, poz. 2 – dotyczący terminu wnoszenia subsydiarnego aktu oskarżenia (Trybunał orzekł, że nieokreślenie tego terminu jako zawitego jest zgodne z art. 2 Konstytucji);

- wyrok z 25 lipca 2013 r., sygn. SK 17/12, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 86 – dotyczący terminu wnoszenia skargi kasacyjnej przez pełnomocnika z urzędu w postępowaniu administracyjnym (Trybunał orzekł, że badane zasady są zgodne z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji);

- wyrok z 16 maja 2018 r., sygn. SK 18/17, OTK ZU A/2018, poz. 25 – dotyczący abstrahowania przy obliczaniu terminu wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa od daty powzięcia wiadomości przez powoda o uzasadniających to faktach (Trybunał uznał, że rozwiązanie to jest niezgodne z art. 30 w związku z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Wśród orzeczeń dotyczących zasad wznowienia postępowania, Trybunał rozważył m.in. następujące orzeczenia:

- wyrok z 13 maja 2002 r., sygn. SK 32/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 31 – dotyczący braku możliwości wznowienia postępowania w sprawach wyborczych (Trybunał orzekł, że jest to niezgodne z art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji);

- wyrok z 20 maja 2003 r., sygn. SK 10/02, OTK ZU nr 5/A/2003, poz. 41 – dotyczący zasad wznowienia postępowania po wyroku TK (Trybunał orzekł, że art. 399 i art. 401¹ § 1 k.p.c. są zgodne z art. 32 ust. 1, art. 190 ust. 4 w związku z art. 79 ust. 1 i nie są niezgodne z art. 8 Konstytucji);

- wyrok z 9 czerwca 2003 r., sygn. SK 5/03, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 50 – dotyczący wznowienia postępowania cywilnego po wyroku TK, który wszedł w życie przed uprawomocnieniem się orzeczenia stanowiącego podstawę wznowienia (Trybunał orzekł, że art. 401¹ § 1 k.p.c. w zakresie odnoszącym się do orzeczeń jest niezgodny z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 i art. 190 ust. 4 Konstytucji);

- wyrok z 2 marca 2004 r., sygn. SK 53/03, OTK ZU nr 3/A/2004, poz. 16 – dotyczący zasad wznowienia postępowania po wyroku TK (Trybunał orzekł, że art. 399 i art. 401¹ § 1

k.p.c. są zgodne z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 190 ust. 4 w związku z art. 79 Konstytucji);

- wyrok z 7 września 2006 r., sygn. SK 60/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 101 – dotyczący wznowienia postępowania karnego po wyroku TK (Trybunał orzekł, że ograniczenie wznowienia tylko do wypadków, gdy niekonstytucyjny przepis stanowił podstawę skazania lub warunkowego umorzenia, jest niezgodne z art. 190 ust. 4 w związku z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji);

- wyrok z 28 listopada 2006 r., sygn. SK 19/05, OTK ZU nr 10/A/2006, poz. 154 – dotyczący niedopuszczalności dalszego wznowienia po wznowieniu wyroku na skutek orzeczenia TK (Trybunał orzekł, że art. 416 k.p.c. w tym zakresie jest niezgodny z art. 190 ust. 4, a przez to z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji);

- wyrok z 21 lipca 2009 r., sygn. K 7/09, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 113 – dotyczący braku możliwości wznowienia postępowania w sprawach wyborczych (Trybunał uznał, że takie rozwiązanie jest niezgodne z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji);

- wyrok z 12 stycznia 2010 r., sygn. SK 2/09, OTK ZU nr 1/A/2010, poz. 1 – dotyczący braku zażalenia na postanowienie sądu o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania w sprawach, w których nie przysługuje skarga kasacyjna (Trybunał orzekł, że art. 394¹ § 2 k.p.c. jest w tym zakresie zgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 176 ust. 1 Konstytucji);

- wyrok z 11 maja 2011 r., sygn. SK 11/09, OTK ZU nr 4/A/2011, poz. 32 – dotyczący ograniczeń skargi o wznowienie postępowania w sprawach rozwodowych (Trybunał orzekł, że art. 400 w związku z art. 410 § 1 k.p.c. jest w tym zakresie zgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 1 w związku z art. 18 Konstytucji);

- wyrok z 11 czerwca 2013 r., sygn. SK 23/10, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 57 – dotyczący braku zażalenia na postanowienie sądu apelacyjnego oddalające wnioski o wznowienie postępowania karnego (Trybunał orzekł, że takie rozwiązanie nie jest niezgodne z art. 78 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji);

- wyrok z 20 kwietnia 2017 r., sygn. K 10/15, OTK ZU A/2017, poz. 31 – dotyczący braku możliwości wznowienia postępowania w sprawach referendalnych (Trybunał uznał, że takie rozwiązanie jest niezgodne z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji);

- wyrok z 15 maja 2019 r., sygn. SK 26/17, OTK ZU A/2019, poz. 20 – dotyczący braku możliwości zaskarżania postanowień NSA o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania (Trybunał orzekł, że rozwiązanie to jest zgodne z art. 45 ust. 1 w związku z art. 77 ust. 2 i w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji).

Największą adekwatność miały ustalenia Trybunału zawarte w orzeczeniach dotyczących bezpośrednio długości lub sposobu obliczania terminów wznowienia postępowania, zawarte w:

- wyroku pełnego składu TK z 10 listopada 1998 r., sygn. K 39/97, OTK ZU nr 6/1998, poz. 99 – dotyczącym m.in. braku terminu wznowienia postępowania lustracyjnego (Trybunał orzekł, że taka regulacja jest niezgodna z zasadą demokratycznego państwa prawnego, wyrażoną w art. 2 Konstytucji);

- wyroku z 27 października 2004 r., sygn. SK 1/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 96 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania po wyroku TK (Trybunał orzekł m.in., że art. 401¹ k.p.c., przewidujący miesięczny termin złożenia skargi o wznowienie, jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji);

- wyroku z 20 października 2009 r., sygn. SK 6/09, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 137 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania po wyroku TK w sprawach gospodarczych (Trybunał orzekł, że art. 479²² k.p.c. jest w tym zakresie niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji);

– wyroku z 24 listopada 2009 r., sygn. SK 36/07, OTK ZU nr 10/A/2009, poz. 151 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania podatkowego po wyroku TK (Trybunał uznał, że badany termin jest zgodny z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 190 ust. 4 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji);

– wyroku z 11 maja 2010 r., sygn. SK 50/08, OTK ZU nr 4/A/2010, poz. 34 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania karnego skarbowego w sprawie przepadku przedmiotów (Trybunał uznał, że termin ten jest niezgodny z art. 64 ust. 1 Konstytucji, zgodny z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji i nie jest niezgodny z art. 21 ust. 1, art. 42 i art. 64 ust. 3 Konstytucji);

– postanowieniu z 12 października 2011 r., sygn. Ts 81/11, OTK ZU nr 5/B/2011, poz. 399 – dotyczącym wstępnej kontroli skargi konstytucyjnej kwestionującej art. 408 k.p.c.;

– wyroku z 22 września 2015 r., sygn. SK 21/14, OTK ZU nr 8/A/2015, poz. 122 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania cywilnego uregulowanego w art. 408 k.p.c. w sprawach wznowianych na skutek wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz; Trybunał orzekł, że pięcioletni termin jest w tym wypadku niezgodny z art. 77 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji);

– wyroku z 14 czerwca 2016 r., sygn. SK 18/14, OTK ZU A/2016, poz. 44 – dotyczącym terminu wznowienia postępowania dyscyplinarnego wobec funkcjonariusza Policji (Trybunał orzekł, że brak możliwości wznowienia postępowania po upływie tego terminu, pomimo późniejszego wyroku uniewinniającego co do tego samego czynu, jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 w związku z art. 77 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 60 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 77 ust. 1 Konstytucji).

3.2.2. Najważniejsze dla niniejszej sprawy tezy wymienionego bogatego orzecznictwa Trybunału dotyczące konstytucyjnych aspektów wznowienia postępowania były następujące:

Po pierwsze, pojęcie „wznowienie postępowania” obejmuje w praktyce dwie instytucje o różnym statusie konstytucyjnym – wznowienie „trybunalskie” – stanowiące następstwo negatywnego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego oraz wznowienie „zwykłe”, które ma na celu wyeliminowanie orzeczenia dotkniętego innymi kwalifikowanymi wadami. Podstawowa różnica między nimi polega na tym, że tylko pierwsza z tych procedur ma bezpośrednie zakotwiczenie w ustawie zasadniczej (jej istnienia wymaga art. 190 ust. 4 Konstytucji – por. w szczególności orzeczenia dotyczące przepisów ustawowych implementujących ten przepis, m.in. wspomniane wyżej wyroki o sygn.: SK 10/02, SK 5/03, SK 53/03, SK 1/04, SK 19/05, SK 36/07, SK 60/05 i SK 6/09), podczas gdy druga nie jest obowiązkowa w każdym wypadku. Innymi słowy, brak jest powszechnego konstytucyjnego prawa do „zwykłego” wznowienia (por. zwłaszcza wyroki o sygn. SK 32/01, SK 2/09, SK 23/10, K 10/15, SK 26/17). Konieczność zapewnienia stronom możliwości wznowienia postępowania może jednak w niektórych wypadkach wynikać z charakteru postępowania, wymogu odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, która ma służyć wydaniu rozstrzygnięcia zgodnego z prawdą materialną (por. zwłaszcza wyroki o sygn.: K 7/09, SK 32/01 i K 10/15, dotyczące spraw wyborczych i referendalnych, rozstrzyganych w trybie przyspieszonym, a więc obarczonych stosunkowo dużym ryzykiem błędnych ustaleń faktycznych).

Pod drugie, jeżeli „zwykłe” wznowienie w danym rodzaju spraw jest obowiązkowe albo ustawodawca zdecydował się je wprowadzić ponad standard wymagany konstytucyjnie w ramach przysługującej mu swobody legislacyjnej, to powinien mieć na względzie gwarancje wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Przepis ten zapewnia konstytucyjne prawo do sądu, na które składają się: prawo do uruchomienia procedury sądowej, prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury, zgodnie z zasadami sprawiedliwości, jawności i dwuinstancyjności, prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy oraz prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju organu rozpoznającego sprawę (te elementy składowe prawa do sądu

były wskazywane we wszystkich orzeczeniach dotyczących wznowienia postępowania, w których art. 45 ust. 1 Konstytucji był wzorcem kontroli). Znaczenie gwarancji wynikających z tego przepisu w odniesieniu do wznowienia postępowania jest jednak ograniczone (w niektórych orzeczeniach Trybunał mówił nawet wprost o „nieco niższym standardzie” – por. np. wyrok o sygn. SK 11/09, cz. III, pkt 4.1 uzasadnienia i powołane tam wcześniejsze orzeczenia). Skoro „Konstytucja nie poręcza ogólnego prawa podmiotowego do wznowienia postępowania cywilnego jako komponentu prawa do sądu” (wyrok o sygn. SK 2/09, cz. IV, pkt 5.2 uzasadnienia; podobne twierdzenia są zawarte w większości cytowanych wyżej orzeczeń dotyczących wznowienia), a „prawo do wznowienia postępowania nie może być uważane za bezpośredni przedmiot ochrony art. 45 ust. 1 Konstytucji” (wyrok o sygn. SK 26/17, cz. III, pkt 4.4 uzasadnienia), to nawet „całkowite pominięcie instytucji wznowienia postępowania nie mogłoby naruszać konstytucyjnego prawa do sądu” (postanowienie z 28 maja 2003 r., sygn. SK 33/02, OTK ZU nr 5/A/2003, poz. 47, cz. II, pkt 3 uzasadnienia; teza powtarzana w późniejszym orzecznictwie). W rezultacie, ustawodawca może stosunkowo suwerennie kształtować kategorię spraw podlegających wznowieniu, zakres podmiotów legitymowanych do składania skarg o wznowienie, przesłanki jej uruchomienia, a także skutki orzeczeń (por. np. wyroki o sygn.: P 11/02, SK 2/09, K 10/15 i SK 26/17). Obowiązany jest jednak przestrzegać prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury zgodnie z wymogami sprawiedliwości proceduralnej oraz zasad poprawnej legislacji (por. zwłaszcza wyrok o sygn. SK 2/09).

Po trzecie, ustalając szczegółowe zasady wznowienia postępowania, ustawodawca musi dokonać właściwego wyważenia konkurujących zasad konstytucyjnych, wynikających z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji (por. np. wyroki o sygn. SK 32/01, P 11/02, SK 19/05, SK 2/09, K 7/09, K 10/15 i SK 26/17). Z jednej strony, każdy spór sądowy powinien zostać na określonym etapie postępowania zakończony ostatecznym, skutecznym i niepodważalnym rozstrzygnięciem (zasada pewności prawa, stanowiąca element zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa). Z drugiej zaś strony, istnieje ryzyko, że niektóre tego typu orzeczenia zostały wydane z rażącym naruszeniem prawa albo na podstawie nieodpowiadających rzeczywistości ustaleń faktycznych (ich prawomocność nie zasługuje więc na ochronę z punktu widzenia zasady sprawiedliwości i praworządności materialnej, które także stanowią fundament demokratycznego państwa prawnego). Obowiązkiem ustawodawcy jest przyjęcie rozwiązań zapewniających przede wszystkim poszanowanie powagi rzeczy osądzonej w stosunku do tych orzeczeń, które są oparte na prawdziwych ustaleniach faktycznych oraz wydane zgodnie z prawem (por. np. wyrok o sygn. SK 10/02, cz. III, pkt 4 uzasadnienia).

3.2.3. Wśród wypowiedzi orzecznictwa na temat terminów procesowych i materialnoprawnych w postępowaniu sądowym Trybunał odnotował zwłaszcza następujące:

Po pierwsze, terminy dokonywania czynności procesowych stanowią typowe i niezbędne ograniczenia prawa do sądu. „Prawo do sądu może podlegać ograniczeniom, między innymi przez ustanowienie terminów, po których upływie uruchomienie procedury sądowej nie będzie możliwe” (wyrok o sygn. P 35/05, cz. III, pkt 5 uzasadnienia). Ograniczenia czasowe sądowej ochrony praw i wolności „są konieczne z uwagi na wartość, którą jest stabilność stosunków prawnych oraz rosnące z czasem trudności dowodowe w prowadzeniu ewentualnego nadzwyczajnego postępowania weryfikacyjnego, a także na potrzebę ochrony praw nabytych przez osoby trzecie” (wyrok o sygn. P 18/04, cz. III, pkt 3 uzasadnienia, zawierający odwołania do wyroku z 15 maja 2000 r., sygn. SK 29/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 110).

Trybunał Konstytucyjny przyjmował w swoim orzecznictwie, że szybkość postępowania sądowego stanowi element konstytucyjnego prawa do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji. Nie może być to jednak wyłączna wartość, na rzecz której ustanawia się restrykcję w postaci odrzucenia środka zaskarżenia (por. wyroki z: 20 maja 2008 r., sygn. P 18/07,

OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61; 1 lipca 2008 r., sygn. SK 40/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 101; 8 kwietnia 2014 r., sygn. SK 22/11, OTK ZU nr 4/A/2014, poz. 37). Formalizm postępowania (którego wyrazem są także terminy dokonywania czynności procesowych) nie może stać w sprzeczności ze standardem rzetelności postępowania, bez którego prawo do sądu miałoby charakter wyłącznie fasadowy (por. wyroki z: 12 marca 2002 r., sygn. P 9/01, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 14; 16 stycznia 2006 r., sygn. SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2; 8 kwietnia 2014 r., sygn. SK 22/11, OTK ZU nr 4/A/2014, poz. 37).

Po drugie, w dotychczasowym orzecznictwie Trybunał za niezgodne z Konstytucją (najczęściej z powodu nadmiernego ograniczenia prawa do sądu) uznawał bardzo różne rozwiązania z zakresu czasowych ograniczeń prawa do sądu, które m.in.:

- przewidywały bezterminową możliwość prowadzenia postępowania (por. np. wyrok o sygn. K 39/97, dotyczący wznowienia postępowania lustracyjnego),
- wymagały od zainteresowanego rezygnacji z jego innych uprawnień procesowych (np. prawa do pełnomocnika z urzędu – por. wyrok o sygn. SK 17/12, dotyczący terminu wniesienia skargi kasacyjnej w postępowaniu sądowoadministracyjnym),
- bieżyły niezależnie od powzięcia przez zainteresowanego wiedzy na temat możliwości lub potrzeby wstąpienia na drogę sądową (por. np. wyrok o sygn. SK 50/08, dotyczący terminu zgłoszenia powództwa o zwrot przedmiotów podlegających przepadkowi w postępowaniu karnoskarbowym oraz wyrok o sygn. SK 18/17, dotyczący terminu wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa),
- pomimo dochowania należytej staranności przez osobę zainteresowaną, systemowo (w typowych sytuacjach) zakładały zamknięcie drogi sądowej ochrony konstytucyjnych praw lub wolności (por. np. wyrok o sygn. SK 50/08, dotyczący terminu zgłoszenia powództwa o zwrot przedmiotów podlegających przepadkowi w postępowaniu karnoskarbowym i wyrok o sygn. SK 21/14, dotyczący art. 408 k.p.c.) albo
- były rażąco krótkie w porównaniu z instytucjami służącymi temu samemu celowi w innych procedurach (por. wyrok o sygn. P 18/04, dotyczący terminów przedawnienia roszczeń odszkodowawczych za bezprawne działanie władzy publicznej w postępowaniu administracyjnym).

Po trzecie, Trybunał nie wypracował także jednolitego standardu oceny, czy przewidziane przez ustawodawcę terminy dokonywania czynności procesowych są zgodne z Konstytucją, a w szczególności – proporcjonalne.

Zasada proporcjonalności jest powszechnie rozumiana w orzecznictwie jako suma trzech zasad składowych: zasady przydatności, zasady konieczności oraz zasady proporcjonalności *sensu stricto*, tzn. zakazu nadmiernej ingerencji (por. wyrok z 11 kwietnia 2000 r., sygn. K 15/98, OTK ZU nr 3/2000, poz. 86 i wiele innych). Zasada przydatności polega na przeprowadzeniu testu racjonalności instrumentalnej, tzn. ustaleniu, czy według dostępnego stanu wiedzy wprowadzona regulacja jest w stanie doprowadzić do zamierzonych przez nią skutków. Zasada konieczności wymaga oceny, czy badane przepisy są niezbędne dla ochrony dóbr wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji (pięciu dóbr ogólnospołecznych lub indywidualnych „wolności i praw innych osób”), a ponadto czy spośród środków skutecznie chroniących te wartości zostały wybrane środki najmniej uciążliwe. Zasada proporcjonalności *sensu stricto* wymaga zaś ustalenia, czy efekty zaskarżonej regulacji pozostają w odpowiedniej proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela.

W poszczególnych orzeczeniach analiza proporcjonalności terminów dokonywania czynności procesowych przebiegała z uwzględnieniem m.in.:

- tego, czy pismo procesowe jest pierwszym pismem w sprawie, czy też stanowi kontynuację wcześniejszego postępowania (wobec czego stanowiska stron są znane), wymogów formalnych pisma procesowego, ciężaru dowodu, praw drugiej strony postępowania, znaczenia braku pewności prawa dla porządku publicznego, proporcji efektów regulacji do ciężarów

nakładanych na obywatela (zob. wyrok o sygn. P 35/05, cz. III, pkt 5 uzasadnienia, dotyczący terminu wniesienia sprzeciwu od orzeczenia w sprawie opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego);

- „zakresu i charakteru czynności, jakie uprawniony podmiot musi przedsięwziąć, by skutecznie móc zrealizować przysługujące mu prawo” (wyrok o sygn. SK 36/07, cz. III, pkt 5 uzasadnienia, dotyczący wznowienia postępowania podatkowego po wyroku TK);

- obiektywnej możliwości dochowania terminu przez osobę zainteresowaną, działającą z zachowaniem należytej staranności (por. np. wyrok o sygn. SK 50/08, cz. III, pkt 3.2 uzasadnienia, dotyczący terminu zgłoszenia powództwa o zwrot przedmiotów podlegających przepadkowi w postępowaniu karnoskarbowym; wyrok o sygn. SK 6/09, cz. III, pkt 2 i 5 uzasadnienia, dotyczący terminu wznowienia „trybunalskiego” w postępowaniu gospodarczym);

- adekwatnego związku między podejmowaną czynnością a zdarzeniami wyznaczającymi bieg terminu ich dokonania (por. np. wyrok o sygn. SK 18/14, cz. III, pkt 10 uzasadnienia, Trybunał przyjął w tej sprawie, że prawomocne uniewinnienie w sprawie karnej nie musi powodować ponownego otwarcia terminu wznowienia postępowania dyscyplinarnego wobec funkcjonariuszy Policji; wyrok o sygn. SK 17/12, dotyczący braku zawieszenia terminu wniesienia skargi kasacyjnej w postępowaniu sądowoadministracyjnym na czas postępowania o przyznanie pełnomocnika z urzędu).

3.2.4. Szczególnie wnikliwie Trybunał przeanalizował argumentację zawartą w wyroku o sygn. SK 21/14, dotyczącym art. 408 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym do 14 lutego 2017 r., w zakresie, w jakim po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się wyroku nie pozwala żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności wynikającej z naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.), o którym ostatecznie orzekł ETPCz.

W uzasadnieniu tego wyroku Trybunał podsumował wcześniejszy dorobek orzecznictwa, podtrzymując pogląd o braku konstytucyjnego prawa do wznowienia, adekwatności art. 45 ust. 1 Konstytucji jako wzorca kontroli przepisów regulujących tę instytucję oraz konieczności należytego wyważenia przez ustawodawcę w procedurach wznowieniowych zasady stabilności orzeczeń oraz konieczności zapewnienia środków prawnych umożliwiających wzruszenie orzeczeń obciążonych poważnymi wadami (por. cz. III, pkt 3.5 i 4 uzasadnienia).

Na tym tle Trybunał dokonał oceny przydatności, niezbędności oraz proporcjonalności *sensu stricto* art. 408 k.p.c. w zakresie wskazanym w sentencji tego wyroku jako ograniczenia konstytucyjnego prawa do sądu (sprawiedliwie ukształtowanych procedur wnoszenia środków zaskarżenia – por. cz. III, pkt 6 uzasadnienia; art. 31 ust. 3 Konstytucji nie był przy tym formalnie wzorcem kontroli).

Wśród cech przemawiających za konstytucyjnością zaskarżonego przepisu, Trybunał uwzględnił w szczególności: jego konstytucyjnie legitymowany cel (stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych), ugruntowany charakter (długi czas obowiązywania), znaczenie dla ochrony majątkowych i niemajątkowych praw stron oraz innych podmiotów, a także istnienie konkurencyjnego mechanizmu wykonania wyroku ETPCz (skargę na niezgodne z prawem działanie władzy publicznej – por. art. 77 ust. 1 Konstytucji).

Przeważające znaczenie miały jednak czynniki świadczące o nieproporcjonalności terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania z art. 408 k.p.c., a zwłaszcza brak wpływu skarżącego na możliwość jego dochowania (zależy to bowiem od długości postępowania przed ETPCz). Dodatkowo Trybunał wziął pod uwagę także cechy konstrukcyjne tego terminu (nieprzywracalność, brak możliwości przerwania lub zawieszenia), różnicowanie adresatów wyroków ETPCz (w zależności od tego, na jaką kodeksową przesłankę wznowienia przekłada się dane orzeczenie) oraz standardy obowiązujące w innych państwach europejskich.

3.3. Kwestionowany przez skarżącą art. 407 § 1 k.p.c. reguluje jeden z terminów obowiązujących podczas wnoszenia skargi o wznowienie postępowania. Jeżeli podstawą wznowienia jest oparcie wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym, skargę tę wnosi się w terminie trzech miesięcy od dnia dowiedzenia się przez stronę o podstawie wznowienia.

3.3.1. Dokonując analizy tej regulacji, Trybunał Konstytucyjny ustalił, że aktualny wymiar tego terminu został wprowadzony 1 lipca 1996 r. przez art. 1 pkt 53 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189, ze zm.; dalej: nowela k.p.c. z 1996 r.); uchwalonej na podstawie projektów ustaw zawartych w druku sejmowym nr 285/II kadencja i nr 316/II kadencja. Dokumentacja procesu legislacyjnego, który spowodował wydłużenie tego terminu, nie daje jasnej odpowiedzi na pytanie o *ratio legis* dokonanej zmiany (na stronach internetowych Sejmu projekt ustawy w druku sejmowym nr 285/II kadencja w bazie został opublikowany bez uzasadnienia, a tekst druku sejmowego nr 316/II kadencja w ogóle nie jest dostępny). Wydaje się jednak oczywiste, że stanowiła ona wyraz przekonania ustawodawcy o nadmiernym rygoryzmie dotychczasowego terminu miesięcznego, który nakładał na stronę zainteresowaną wznowieniem postępowania obowiązek bardzo szybkiej reakcji na podstawie wznowienia.

3.3.2. Charakter terminu z art. 407 § 1 k.p.c. nie wywoływał większych zastrzeżeń w orzecznictwie i doktrynie. Powszechnie wskazuje się, że jest to termin *a quo*, „ustawowy termin procesowy” (por. postanowienie SN z 8 sierpnia 2012 r., sygn. akt I CZ 97/12, Lex nr 1231466), który nie może być przez sąd ani przedłużony, ani skrócony (por. np. postanowienia SN z: 11 grudnia 2014 r., sygn. akt III CZ 52/14, Lex nr 1590291 i 14 grudnia 2017 r., sygn. akt V CZ 86/17, Lex nr 2447357). Dopuszczalne jest jednak jego przywrócenie na zasadach przewidzianych w art. 168-172 k.p.c., a więc gdy niedochowanie terminu nie wynikało z winy strony (por. np. postanowienia SN z: 22 stycznia 2009 r., sygn. akt II PZ 38/08, Lex nr 784196; 19 lutego 2013 r., sygn. akt II UZ 131/12, Lex nr 1555540; 6 lutego 2015 r., sygn. akt II CZ 105/14, Lex nr 1652721; 4 lipca 2018 r., sygn. akt V CNP 7/18, Lex nr 2522969; 9 sierpnia 2018 r., sygn. akt V CZ 51/18, Lex nr 2530698).

Biegu terminu z art. 407 § 1 k.p.c. nie przerywa wniesienie skargi kasacyjnej (por. postanowienia SN z: 16 czerwca 2009 r., sygn. akt V CZ 24/09, Lex nr 578821; 5 lutego 2010 r., sygn. akt III CZ 67/09, Lex nr 686069; 6 kwietnia 2011 r., sygn. akt I CZ 19/11, Lex nr 1318315; 7 listopada 2012 r., sygn. akt IV CZ 115/12, Lex nr 1275013, 9 maja 2014 r., sygn. akt I CZ 24/14, Lex nr 1477423 i 6 lutego 2015 r., sygn. akt II CZ 105/14, Lex nr 1652721).

Do jego obliczenia stosowane są przepisy prawa cywilnego (por. art. 165 § 1 k.p.c.).

Dla dochowania terminu z art. 407 § 1 k.p.c. wystarczy oddanie pisma procesowego, zawierającego skargę o wznowienie postępowania, w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 2188, ze zm.) lub w placówce pocztowej operatora świadczącego pocztowe usługi powszechne w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (por. art. 165 § 2 k.p.c.).

Termin ten jest też dochowany, jeżeli przed jego upływem skarżący wniesie skargę do sądu, który nie jest właściwy zgodnie z art. 405 k.p.c. (sąd niewłaściwy powinien w takiej sytuacji przekazać skargę sądowi właściwemu).

3.3.3. Dla porównania drugi termin wnoszenia skargi o wznowienie postępowania, unormowany w art. 408 k.p.c., jest terminem *ad quem* i ma charakter bezwzględny (por. po-

stanowienie SN z 14 grudnia 2017 r., sygn. akt V CZ 86/17, Lex nr 2447357 oraz wyrok o sygn. SK 21/14).

Termin ten ma charakter terminu prekluzyjnego prawa procesowego, a więc nie podlega przywróceniu – bez względu na to, czy strona ponosi winę w jego uchybieniu, zaś w razie jego upływu skarga o wznowienie jest niedopuszczalna (por. postanowienia SN z: 14 kwietnia 1999 r., sygn. akt II UKN 178/99, Lex nr 40782; 22 kwietnia 2010 r., sygn. akt II CZ 29/10, Lex nr 1360232; 11 maja 2012 r., sygn. akt II CZ 2/12, Lex nr 1238086; 28 sierpnia 2013 r., sygn. akt V CO 59/13, Lex nr 1396287; 3 kwietnia 2014 r., sygn. akt II UZ 19/14, Lex nr 1455116; 13 lutego 2015 r., sygn. akt II CZ 98/14, Lex nr 1648703; 3 lipca 2015 r., sygn. akt IV CZ 23/15, Lex nr 1770916).

Nie mają też do niego zastosowania regulacje prawa materialnego, np. odnoszące się do zawieszenia lub przerw biegu przedawnienia (por. postanowienia SN z: 22 kwietnia 2010 r., sygn. akt II CZ 29/10, Lex nr 1360232; 28 sierpnia 2013 r., sygn. akt V CO 59/13, Lex nr 1391366).

3.4. Ocena zgodności art. 407 § 1 k.p.c. w zaskarżonym zakresie z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji przebiegała w dwóch etapach – po pierwsze, należało ustalić, czy zaskarżona regulacja stanowi ograniczenie konstytucyjnego prawa do sądu, a po drugie – zbadać, czy ograniczenie to odpowiada wymogom proporcjonalności.

3.4.1. Trybunał Konstytucyjny nie miał wątpliwości, że art. 45 ust. 1 Konstytucji stanowił adekwatny wzorzec kontroli kwestionowanego przepisu – pomimo że prawo do wznowienia postępowania nie jest prawem konstytucyjnym, a ustawodawca, decydując o jego wprowadzeniu i kształtując zasady jego wykonywania, korzysta ze stosunkowo szerokiej swobody decyzyjnej (por. omówione wyżej orzecznictwo TK).

Przewidziany w art. 407 § 1 k.p.c. termin składania skargi o wznowienie postępowania (w niniejszej sprawie – z powodu oparcia wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym) powinien przy tym być rozpatrywany jako ingerencja w kilka aspektów prawa do sądu (por. wyżej):

- w prawo do uruchomienia procedury sądowej (jego przekroczenie z winy strony skutkuje bowiem odrzuceniem skargi – por. art. 410 § 1 k.p.c. – i utrzymywaniem prawomocności kwestionowanego przez skarżącego orzeczenia, nawet gdy został on oparty na dokumencie przerobionym lub podrobionym);

- w prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, przy czym w praktyce chodzi tutaj przede wszystkim o zachowanie zasad sprawiedliwości proceduralnej (należyte wyważenie praw stron postępowania), terminy dokonywania czynności procesowych nie mają bowiem większego znaczenia dla zapewnienia jawności czy dwuinstancyjności postępowania;

- w prawo do uzyskania wiążącego i ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy (w tym sensie, że sam mechanizm wznowienia postępowania zakłada wzruszania prawomocnych orzeczeń, a odpowiednie ukształtowanie granic czasowych tej instytucji ma bezpośrednie przełożenie na długoterminową powagę rzeczy osądzonej orzeczeń w sprawach cywilnych).

Oczywisty jest także ograniczający skutek omawianej ingerencji – jak każdy termin dokonywania czynności procesowych, także termin z art. 407 § 1 k.p.c. wyznacza osobie zainteresowanej dochodzeniem swoich praw na drodze sądowej określony horyzont czasowy, w którym może ona skorzystać z przysługujących jej uprawnień. Jak już wspomniano wyżej, nie ma on charakteru bezwzględny – jeżeli niedotrzymanie terminu nie wynikało z winy strony, może ona ubiegać się o jego przywrócenie (por. art. 168 i n. k.p.c.).

3.4.2. Powyższe ustalenia aktualizowały potrzebę przeprowadzenia testu proporcjonalności zaskarżonej regulacji, zgodnie z procedurą przyjętą w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (por. wyżej).

Trybunał odnotował, że zarzuty skarżącej dotyczyły przede wszystkim zasady proporcjonalności *sensu stricto*, a więc ostatniego etapu badania zgodności przedmiotu kontroli z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Niemniej, z uwagi na potrzebę wszechstronnego wyjaśnienia sprawy w granicach wyznaczanych przez zakres zaskarżenia (por. art. 69 ust. 1 w związku z art. 67 ustawy o organizacji TK), Trybunał zobowiązany był zbadać dochowanie przez ustawodawcę wszystkich wymogów wynikających z tego wzorca kontroli.

3.4.3. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ograniczenie prawa do sądu, zawarte w art. 407 § 1 k.p.c. w kwestionowanym zakresie, ma wymaganą przez art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji formę ustawy.

Limituje ono czas skorzystania przez skarżącego z prawa do wznowienia postępowania, ale w typowych wypadkach (pod warunkiem zachowania przez zainteresowanego należytej staranności) nie powoduje zamknięcia drogi do sądu. Nie ma więc podstaw, aby uznać, że narusza ono istotę prawa do sądu (zwłaszcza że chodzi tutaj o nadzwyczajny środek zaskarżenia, wykraczający poza konstytucyjne minimum gwarantowane przez art. 45 ust. 1 Konstytucji).

Bardziej szczegółowego rozważenia wymagało spełnienie przez art. 407 § 1 k.p.c. w badanym zakresie wymogów proporcjonalności.

3.4.4. Trybunał Konstytucyjny ustalił, że *ratio legis* terminu z art. 407 § 1 k.p.c. nie było przedmiotem szczegółowych rozważań orzecznictwa lub doktryny, które koncentrowały się na drugim czasowym ograniczeniu skargi o wznowienie, zawartym w art. 408 k.p.c. W tym kontekście Sąd Najwyższy podkreślał, że termin z art. 408 k.p.c. ma na celu ochronę prawomocności orzeczenia – wprowadzenie bezwzględnej granicy czasowej, po upływie której skarga o wznowienie nie może być skutecznie wniesiona, ze względu na zaistniałe po tym terminie zmiany stanu prawnego i faktycznego (por. uchwała SN z 18 lipca 1968 r., sygn. akt III CZP 59/68, Lex nr 861 oraz powołane postanowienia SN o sygn. akt: V CO 59/13, II UZ 19/14, II CZ 98/14 i IV CZ 23/15; por. także J. Derlatka, *Termin do złożenia skargi o wznowienie postępowania cywilnego w świetle wyroku TK z dnia 22.09.2015, SK 21/14*, [w:] *Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2017, s. 322-323; P. Grzegorczyk, *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych*, [w:] *Orzecznictwo Trybunału...*, s. 138-140; wyrok TK o sygn. SK 21/14, cz. III, pkt 6.2 uzasadnienia).

Trybunał Konstytucyjny zauważył, że argument ten nie ma bezpośredniego przełożenia na funkcje art. 407 § 1 k.p.c., ponieważ przewidziany w nim termin wniesienia skargi o wznowienie postępowania ma charakter względny (może podlegać przywróceniu na zasadach przewidzianych w art. 168 i n. k.p.c.). Na poziomie najbardziej ogólnym regulacja ta służy jednak temu samemu celowi co art. 408 k.p.c. – zakończeniu stanu względnej niepewności prawnej, w którym orzeczenia prawomocne mogą jeszcze z powodu kwalifikowanych wad prawnych zostać wzruszone na skutek skargi o wznowienie postępowania. W kategoriach konstytucyjnych stabilność orzeczeń sądowych służy zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego (por. art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Trybunał Konstytucyjny uznał, że celu tego nie da się osiągnąć w żaden inny sposób – ani ewentualne zawężenie kręgu podmiotów legitymowanych do wniesienia skargi o wznowienie, ani bardziej rygorystyczne określenie katalogu orzeczeń podlegających zaskarżeniu, ani też zaostreżenie wymogów formalnych tego pisma procesowego (np. poprzez wprowadzenie przymusu adwokacko-radcowskiego także w wypadku wznowienia postępowania przed sądami powszechnymi) nie pozwoliłyby stronom postępowania przewidzieć momentu użycia ostatecznej powagi rzeczy osądzonej przez prawomocne orzeczenie (w sensie wykluczenia możliwości jego wzruszenia za pomocą wznowienia postępowania).

Powyższa ocena art. 407 § 1 k.p.c. koresponduje z wcześniejszymi wypowiedziami Trybunału na temat terminów procesowych w procedurze cywilnej. Także w niniejszej sprawie na aprobatę zasługuje pogląd, że „pewien zakres formalizmu jest nieodzowną cechą każdego postępowania zmierzającego do realizacji konstytucyjnych praw i wolności jednostki, w tym także procesu cywilnego” (wyrok z 12 lipca 2011 r., sygn. SK 49/08, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 55, cz. III, pkt 5.1 uzasadnienia). Trybunał Konstytucyjny za trafne uważa także stanowisko wyrażone w wyroku o sygn. SK 21/14, że „Niezależnie (...) od tego, jakie uchybienia towarzyszyły wydaniu prawomocnego orzeczenia w sprawie cywilnej albo jakie uchybienia cechują samo orzeczenie, (...) po upływie racjonalnie określonego czasu prawomocne orzeczenie powinno stać się niewzruszalne, a ewentualne wady orzekania lub orzeczenia powinny być oceniane w kontekście odpowiedzialności odszkodowawczej władzy publicznej za niezgodne z prawem orzeczenia sądowe (art. 77 ust. 1 Konstytucji)” (cz. III, pkt 6.3 uzasadnienia).

W świetle powyższych ustaleń, przydatność i konieczność art. 407 § 1 k.p.c. w kwestionowanym zakresie dla realizacji założonego przez ustawodawcę celu nie budziły wątpliwości. Pozostawało więc jedynie ocenić, czy nie odbywa się to w sposób nadmiernie rygorystyczny. Analiza w tym zakresie musiała już uwzględniać nie tylko ogólną konstrukcję terminu wznowienia postępowania w art. 407 § 1 k.p.c., ale też jego wymiar.

3.4.5. Trybunał Konstytucyjny nie podzielił przedstawionych w skardze konstytucyjnej argumentów, mających świadczyć o nieproporcjonalności zaskarżonej regulacji.

Po pierwsze, analiza stosowania art. 407 k.p.c. nie potwierdza tezy skarżącej, że przewidziany w tym przepisie termin „w wielu sytuacjach” powoduje iluzoryczność prawa do wznowienia postępowania z uwagi na oparcie wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym. Tego typu skargi stale wpływają do właściwych sądów i są rozpoznawane merytorycznie (co jest możliwe tylko po uprzednim ustaleniu przez sąd, że zostały wniesione w terminie – por. wyżej).

Na przykład w latach 2011-2015 (a więc w okresie relewantnym w odniesieniu do sprawy skarżącej, która wniosła skargę o wznowienie postępowania do sądu okręgowego 1 grudnia 2015 r., kiedy w art. 408 k.p.c. obowiązywał jeszcze 5-letni termin przedawnienia) do sądów rejonowych wpływało rocznie średnio ok. 6-7 tys. (dane szacunkowe), a do sądów okręgowych – od 324 do 396 (dane realne) skarg o wznowienie (dane Ministerstwa Sprawiedliwości, zawarte w ocenie skutków regulacji projektu ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r., Dz. U. z 2017 r. poz. 187; dalej: nowelizacja k.p.c. z 2016 r., druk sejmowy nr 932/VIII kadencja, s. 2; dane te obejmują wszystkie kodeksowe podstawy wznowienia).

Po drugie, analizowany termin stanowi jeden z najdłuższych terminów procesowych prawa cywilnego, które pełnią podobną funkcję. W szczególności jest on wielokrotnością terminów składania zwykłych środków odwoławczych (np. dla zażalenia termin ten wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia – por. art. 394 § 2 k.p.c.; dla apelacji – dwa tygodnie od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem – por. art. 369 § 1 k.p.c.) i jest o połowę dłuższy niż termin procesowy dla stron do wniesienia innego nadzwyczajnego środka odwoławczego – skargi kasacyjnej (wynoszącego dwa miesiące od doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem – por. art. 398⁵ § 1 k.p.c.). Kodeks postępowania cywilnego przewiduje jeden tylko dłuższy termin wnoszenia nadzwyczajnych środków odwoławczych – dwa lata od dnia uprawomocnienia się wyroku na złożenie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (por. art. 424⁶ § 1 k.p.c.). W świetle orzecznictwa i doktryny, termin ten ma jednak charakter terminu prawa materialnego (por. M.P. Wójcik, uwagi do art. 424⁶, *op. cit.*), który pełni pewne funkcje procesowe (por. J. Gudowski, uwagi do art. 424⁶, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, Lex), jest on więc porównywalny raczej z terminem wznowienia wskazanym w art. 408 k.p.c. niż z analizowanym art. 407 § 1 k.p.c.

W tym kontekście Trybunał Konstytucyjny zauważył, że pewnym nieporozumieniem jest wywodzenie przez skarżącą, że skoro ustawodawca w 2017 r. wydłużył termin w art. 408 § 1 k.p.c. z pięciu do dziesięciu lat (por. art. 1 nowelizacji k.p.c. z 2016 r.), powinien podjąć podobne działania w odniesieniu do art. 407 § 1 k.p.c. Pomijając już odmienny charakter analizowanych terminów (por. wyżej), nowelizacja art. 408 k.p.c. w wyniku wyroku TK o sygn. SK 21/14 wynikała bezpośrednio z faktu, że przewidziany w tym przepisie termin w okolicznościach wskazanych w sentencji wyroku czynił prawo do wznowienia niemożliwym do realizacji z przyczyn całkowicie niezależnych od skarżącego (por. omówienie tego wyroku wyżej). Kwestionowany w niniejszym postępowaniu art. 407 § 1 k.p.c. jest skonstruowany w inny sposób i – pomimo krótszego wymiaru – nie działa w porównywalny sposób (por. niżej).

Trybunał Konstytucyjny zwrócił też uwagę, że ani w orzecznictwie, ani w doktrynie nie pojawiały się postulaty wydłużenia aktualnie obowiązującego terminu złożenia skargi o wznowienie postępowania, wynikającego z art. 407 § 1 k.p.c. Termin ten – w kształcie obowiązującym od 1 lipca 1996 r. (nadany przez art. 1 pkt 53 noweli k.p.c. z 1996 r.) jest zresztą obecnie trzykrotnie dłuższy niż jego wcześniejsze odpowiedniki – w art. 407 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do 30 czerwca 1996 r. oraz art. 455 § 1 (w późniejszych tekstach jednolitych: art. 406 § 1) k.p.c. z 1930 r. wynosił tylko miesiąc. Data nowelizacji świadczy o tym, że ustawodawca dokonał już pewnej aktualizacji zasad wnoszenia skargi o wznowienie postępowania i ich uadekwatnienia do zmian otoczenia prawnego i społecznego, które miały miejsce po wejściu w życie kodeksu postępowania cywilnego.

Uzupełniając należy zauważyć, że analizowany termin nie odbiega w znaczący sposób od rozwiązań przewidzianych w innych państwach europejskich. W świetle informacji przedstawionych w niniejszej sprawie przez Sejm, terminy wnoszenia skarg o wznowienie postępowania cywilnego (albo pisma procesowe o podobnej funkcji) wynoszą od czterech tygodni (Austria), trzydziestu dni (Chorwacja), miesiąca (Niemcy) przez dwa miesiące (Francja), dziewięćdziesiąt dni (Szwajcaria) i trzy miesiące (Hiszpania, Czechy, Słowacja), a bardzo rzadko sięgają aż 6 miesięcy od dnia dowiedzenia się o podstawie wznowienia (Belgia).

Po trzecie, wbrew twierdzeniom skarżącej, trzymiesięczny termin z art. 407 § 1 k.p.c. nie jest niewspółmierny do stopnia skomplikowania skargi o wznowienie postępowania ani zakresu czynności poprzedzających jej wniesienie.

Wymogi formalne tego pisma procesowego, przewidziane w art. 409 k.p.c., są stosunkowo niskie, co pośrednio potwierdza brak obowiązku ich sporządzenia przez profesjonalnych pełnomocników (z wyjątkiem wznowienia postępowania przed SN). W doktrynie ocenia się, że art. 409 k.p.c., „określając warunki formalne skargi o wznowienie postępowania, jest odzwierciedleniem koncepcji traktujących tę instytucję jako [mającą] zarówno cechy pozwu wywołującego nowe postępowanie, jak i nadzwyczajnego [środka] odwoławczego służącego wzruszeniu prawomocnego orzeczenia i kontynuacji dotychczasowego postępowania” (M.P. Wójcik, uwagi do art. 409, *op. cit.*).

Skarga o wznowienie postępowania musi spełniać ogólne wymogi stawiane pismom procesowym (tj. obowiązkowo zawierać: oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników; oznaczenie rodzaju pisma; osnovę wniosku lub oświadczenia; w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia – wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów; podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika; wymienienie załączników – por. art. 126 § 1 w związku z art. 409 k.p.c.) i szczegółowe wymogi formalne pozwu (tj. ponadto zawierać: 1) dokładnie określone żądanie, a w sprawach o prawa majątkowe także oznaczenie wartości przedmiotu sporu, chyba że przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna; oznaczenie daty wymagalności roszczenia w sprawach o zasądzenie roszczenia;

2) wskazanie faktów, na których powód opiera swoje żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu; 3) informację, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu, a w przypadku gdy takich prób nie podjęto, wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia – por. 187 § 1 w związku z art. 409 k.p.c.). Powinna także zawierać oznaczenie zaskarżonego orzeczenia, podstawę wznowienia i jej uzasadnienie (mogą to być wyłącznie okoliczności określone w art. 401, art. 401¹ lub art. 403 k.p.c.), okoliczności stwierdzające zachowanie terminu wniesienia skargi oraz wnioski o uchylenie lub zmianę zaskarżonego orzeczenia (por. art. 409 k.p.c.).

Nie jest konieczne, aby skarżący powołał konkretny przepis regulujący podstawę wznowienia – wystarczy, jeśli sformułuje twierdzenie, które da się przyporządkować do określonej podstawy wznowienia (por. postanowienie SN z 4 grudnia 2015 r., sygn. akt I CZ 95/15, Lex nr 1943207; por. K. Weitz, uwagi do art. 409, *op. cit.*). W wypadku analizowanej podstawy wznowienia jedyną w praktyce trudnością dla skarżącego może być odróżnienie sytuacji żądania wznowienia z powodu oparcia wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym (por. art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c.) oraz uzyskania wyroku za pomocą przestępstwa ustalonego – co do zasady – prawomocnym wyrokiem skazującym (por. art. 403 § 1 pkt 2 i art. 404 k.p.c.). Zgodnie z omówioną wyżej praktyką orzecniczą, błędna kwalifikacja prawna podstawy wznowienia może być przez sąd skorygowana na zasadzie *falsa demonstratio non nocet*.

Uzasadnienie podstawy wznowienia polega na podaniu konkretnych okoliczności (zdarzeń, faktów) wskazujących na jej istnienie, a o tym, jakie okoliczności muszą zostać powołane, decyduje to, na jakiej podstawie skarżący opiera żądanie wznowienia postępowania przez sąd (por. np. postanowienia SN z: 10 sierpnia 2000 r., sygn. akt IV CKN 1045/00, Lex nr 530703 i 4 grudnia 2015 r., sygn. akt I CZ 95/15, Lex nr 1943207). Ani w przepisach, ani w praktyce orzecniczej nie ma zamkniętego katalogu tych okoliczności. Jeszcze raz trzeba podkreślić, że w wypadku żądania wznowienia z powodu oparcia wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym nie przedkłada się wyroku skazującego za fałszerstwo (jest to natomiast w większości wypadków warunkiem skutecznego żądania wznowienia na podstawie art. 403 § 1 pkt 2 k.p.c. – por. art. 404 k.p.c.). Można natomiast argumentować na przykład, że rzekomy podpis skarżącego nie zawiera cech charakterystycznych dla jego pisma, że nigdy nie sygnował on pewnego typu dokumentów, że forma i treść dokumentu różnią się od innych dokumentów tego samego rodzaju, że w czasie i miejscu wskazanym na dokumencie nie miał on możliwości podpisania dokumentów.

W wypadku podstaw restytucyjnych (a do takich należy podstawa z art. 403 § 1 k.p.c.) uzasadnienie podstawy wznowienia obejmuje także podanie okoliczności wskazujących na możliwy wpływ powołanej podstawy wznowienia na rozstrzygnięcie sprawy (por. postanowienie SN z 9 stycznia 2001 r., sygn. akt II CKN 1282/00, Lex nr 1166302). Skarżący musi więc uzasadnić, dlaczego – jego zdaniem – przerobiony lub podrobiony dokument był podstawą ustaleń faktycznych kwestionowanego wyroku, co może uczynić np. wskazując, że w razie jego pominięcia wynik postępowania byłby inny.

Twierdzenia skarżącego co do okoliczności faktycznych, składających się na powołaną przez niego podstawę wznowienia, powinny być wsparte dowodami (por. K. Weitz, uwagi do art. 409, *op. cit.*). Należy przyjąć, że stwierdzenie przerobienia lub podrobienia dokumentów zazwyczaj wymaga „wiadomości specjalnych” w rozumieniu art. 278 § 1 k.p.c., w toku postępowania konieczne może więc być przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego (biegłych). Nie można jednak także wykluczyć, że w pewnych okolicznościach sąd uzna za wystarczające dowody z innych dokumentów albo z przesłuchania stron. Skarżący powinien w skardze o wznowienie złożyć odpowiednie wnioski dowodowe. Dopuszczalne jest także odwołanie się do opinii biegłego sporządzonej w innym postępowaniu (w tym karnym) albo przedłożenia prywatnej opinii biegłego, sporządzonej na zlecenie skarżącego (nie ma ona jed-

nak mocy dowodowej równej opinii biegłego sądowego, nawet zresztą i ta opinia nie jest wiążąca dla sądu i podlega jego swobodnej ocenie, tak jak pozostałe dowody).

W skardze nie ma natomiast konieczności przytaczania dowodów dla wykazania okoliczności stwierdzających zachowanie terminu wniesienia skargi o wznowienie – strona ma obowiązek je uprawdopodobnić dopiero na żądanie sądu (por. art. 410 § 2 w związku z art. 243 k.p.c.; postanowienie SN z 26 września 2007 r., sygn. akt IV CZ 48/07, Lex nr 485887). Trybunał Konstytucyjny ustalił w tym kontekście, że w praktyce złożenie przez skarżącego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa jest traktowane przez sądy jako dowód uzyskania najpóźniej w tym dniu wiarygodnej informacji o podstawie wznowienia postępowania (por. sprawa skarżącej oraz m.in. postanowienia SN z: 4 listopada 2016 r., sygn. akt I CZ 73/16, Lex nr 2153429 i 15 listopada 2016 r., sygn. akt III CZ 43/16, Lex nr 2188428; odmiennie: postanowienie SN z 28 marca 2007 r., sygn. akt II CZ 19/07, Lex nr 1448721). Jest to oczywistą konsekwencją założenia, że osoba zwracająca się do organów ścigania nie czyni tego pochopnie, lecz wie (lub co najmniej ma istotne podejrzenie), że doszło do fałszerstwa (zwłaszcza w sytuacji, gdy to jej oświadczenie w dokumencie zostało podrobione lub przerobione). Zarówno fałszywe zawiadomienie o przestępstwie przez osobę, która wie, że przestępstwa nie popełniono, jak i fałszywe oskarżenie konkretnej osoby stanowią przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (por. art. 234 i art. 238 k.k.). W postępowaniu cywilnym strona, która w złej wierze lub lekkomyślnie zgłosiła zarzuty przeciwko prawdziwości dokumentów urzędowych lub prywatnych, przewidziane w art. 252 i art. 253 k.p.c., podlega karze grzywny w wysokości do trzech tysięcy złotych (por. art. 255 w związku z art. 163 § 1 k.p.c.; przepis ten nie dotyczy podstawy skargi o wznowienie postępowania – P. Filipiak, *op. cit.*, s. 261).

Także sformułowanie ewentualnego wniosku o wstrzymanie wykonania zaskarżonego wyroku (por. art. 414 k.p.c.) albo wniosku o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywrócenie stanu poprzedniego (por. art. 415 k.p.c.) nie powinno nastroczać skarżącemu większych trudności.

Omawiany termin nie jest także zbyt krótki z punktu widzenia czasu koniecznego do przeprowadzenia czynności przygotowawczych związanych z wniesieniem skargi o wznowienie. Skarga o wznowienie stanowi w pewnym sensie dalszy ciąg wcześniejszego postępowania, do jej formułowania możliwe jest więc wykorzystanie wcześniejszych pism procesowych. Ich zagubienie czy zniszczenie (i konieczność odtworzenia) nie ma jednak istotnego znaczenia, ponieważ w tego typu piśmie procesowym skarżący polemizuje przede wszystkim z ustaleniami faktycznymi poczynionymi przez sąd na podstawie dokumentu przerobionego lub podrobionego w jednym tylko, prawomocnym orzeczeniu. Jeżeli skarżący nie jest w posiadaniu tego orzeczenia, to dochowując należytej staranności, jest w stanie uzyskać jego odpis przed upływem terminu określonego w art. 407 § 1 k.p.c. Uzyskanie dostępu do oryginału wątpliwego dokumentu (jeżeli nie znajduje się on w aktach wznawianej sprawy) możliwe jest także w toku postępowania i nie warunkuje skuteczności złożenia skargi o wznowienie.

W aktualnych realiach długość tego terminu jest także wystarczająca w razie potrzeby lub konieczności skorzystania z profesjonalnej pomocy prawnej, zarówno komercyjnej, jak i z urzędu (por. art. 124 k.p.c.).

Po czwarte, Trybunał nie podzielił poglądu skarżącej, że przesłanka „dowiedzenia się o podstawie wznowienia” (tj. – w analizowanym wypadku – o podrobieniu lub przerobieniu dokumentu) nie spełnia wymogu dostatecznej określoności prawa i przez to pośrednio przyczynia się do niedotrzymywania analizowanego terminu.

W orzecznictwie (w tym w judykatach Sądu Najwyższego) rozumienie początku biegu terminu złożenia skargi o wznowienie postępowania ma charakter powszechny, stały i jednolity. Przyjmuje się w nim, że termin ten biegnie od dnia, w którym strona w sposób „wiarygodny” dowiedziała się o istnieniu podstaw wznowienia i mogła ocenić ich prawdopodobny

wpływ na wynik sprawy (por. postanowienie SN z 18 stycznia 2012 r., sygn. akt II CZ 147/11, Lex nr 1215427). Chodzi tu o moment faktycznego powzięcia wiadomości o podstawie wznowienia, a nie datę, w której strona mogła lub powinna się o niej dowiedzieć (por. postanowienie SN z 12 kwietnia 2000 r., sygn. akt IV CKN 2/00, Lex nr 40503) albo subiektywnie „przyjęła” (uświadomiła sobie i zaakceptowała), że znana jej wcześniej okoliczność mogła mieć wpływ na wynik postępowania (por. postanowienie SN z 13 lutego 2015 r., sygn. akt II CZ 95/14, Lex nr 1648702). Termin ten liczy się „od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, nie zaś od dnia, w którym podstawa ta stała się dla strony wyjaśniona i wiarygodna” (postanowienie SN z 11 maja 2012 r., sygn. akt II CZ 9/12, Lex nr 1238091; por. podobnie – postanowienie SN z 24 kwietnia 2008 r., sygn. akt IV CZ 30/08, Lex nr 646360). Okoliczności składające się na podstawę wznowienia muszą być pewne lub prawdopodobne, nie spełnia tego warunku wiedza uzyskana z pogłosek lub plotek (por. np. postanowienie SN z 16 maja 2008 r., sygn. akt III CZ 20/08, Lex nr 420807). Niezdawanie sobie sprawy przez stronę, że ujawniona okoliczność stanowi podstawę wznowienia postępowania, nie ma znaczenia dla początku biegu tego terminu (działa tu zasada *ignorantia iuris nocet* – por. postanowienie SN z 6 sierpnia 2015 r., sygn. akt V CZ 45/15, Lex nr 1797981).

Jeżeli zaś chodzi konkretnie o wyznaczenie początku biegu terminu złożenia skargi o wznowienie postępowania z uwagi na oparcie wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym, to także ono – wbrew twierdzeniom skarżącej – nie wywołuje kontrowersji interpretacyjnych. Zarówno w doktrynie, jak w orzecznictwie jako „dominujący” funkcjonuje pogląd o braku konieczności potwierdzenia podrobienia lub przerobienia dokumentów prawomocnym wyrokiem karnym (por. np. M.P. Wójcik, uwagi do art. 403, *op. cit.*; postanowienie SN z 28 stycznia 2015 r., sygn. akt II CZ 86/14, Lex nr 1653747).

Odmierna teza pojawiła się incydentalnie w postanowieniu SN z 12 grudnia 2002 r., sygn. III AO 23/02 (Lex nr 250045), w którym stwierdzono, że podrabianie lub przerabianie dokumentu w celu użycia go za autentyczny lub używanie takiego dokumentu jako autentycznego „stanowi (...) przestępstwo, a wznowienia postępowania z powodu przestępstwa można zgodnie z art. 404 k.p.c. żądać tylko wówczas, gdy czyn został ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że postępowanie karne nie może być wszczęte lub że zostało umorzone z innych przyczyn niż brak dowodów. Powołany przepis ma przy tym ogólny charakter i wobec tego dotyczy wszystkich sytuacji faktycznych objętych zakresem zastosowania art. 403 § 1 k.p.c. Tym samym Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę nie podziela poglądu o dopuszczalności ustalania tych okoliczności w ramach wznowionego postępowania (...). Prawomocnego orzeczenia sądowego nie można wzruszać z powodu subiektywnego przekonania o wydaniu go w oparciu o podrobiony lub przerobiony dokument (...)”. Orzeczenie to jest powszechnie w literaturze oceniane jako nietrafne (por. np. K. Weitz, uwagi do art. 403, *op. cit.*; P. Filipiak, *op. cit.*, s. 460-461; K. Flaga-Gieruszyńska, uwagi do art. 403, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2017, Legalis), a w orzecznictwie wyrażony w nim pogląd uważany jest za „odosobniony” (por. np. postanowienie SN z 10 lipca 2013 r., sygn. akt II PZ 13/13, Lex nr 1375185).

Powszechnie przyjmowane jest natomiast stanowisko, że okoliczność fałszu podlega udowodnieniu w trakcie postępowania wznowieniowego i nie musi być wykazywana wyrokiem karnym. Pogląd taki pojawił się już na tle k.p.c. z 1930 r. (por. orzeczenie SN z 14 czerwca 1963 r., sygn. akt II CZ 63/63, Lex nr 1633748) i był wielokrotnie powtarzany w orzecznictwie SN na tle aktualnej regulacji. Wskazywano w nim, że „nie chodzi zatem o uzyskanie pewności co do faktu podrobienia czy przerobienia dokumentu, lecz o dowiedzenie się, że prawdopodobne, wiarygodne jest, iż nastąpiło fałszerstwo, które może być dowodzone wszystkimi środkami dowodowymi w postępowaniu wszczętym skargą o wznowienie” (po-

stanowienie SN z 16 maja 2008 r., sygn. akt III CZ 20/08, Lex nr 420807; podobnie: postanowienie SN z 10 lipca 2013 r., sygn. akt II PZ 13/13, Lex nr 1375185). W orzecznictwie wskazywano również, że brak jest podstaw prawnych wymagania w ramach powoływania tej podstawy wyroku skazującego, a z przepisów ogólnych (art. 252-254 k.p.c.) jednoznacznie wynika, że kwestia autentyczności (prawdziwości) dokumentów podlega badaniu w postępowaniu cywilnym (por. postanowienie SN z 12 marca 2009 r., sygn. akt V CZ 8/09, Lex nr 512970). W niektórych orzeczeniach zaznaczano wprost, że może to następować również na podstawie „akt postępowania karnego” (w domyśle: w toku – por. np. wyrok SN o sygn. akt V CSK 28/10 i postanowienie SN o sygn. akt II PZ 13/13). Podkreślano, że podstawy wznowienia z art. 403 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. mają charakter rozłączny – gdyby wymagać prawomocnego wyroku karnego także w wypadku art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c., zawarta w nim podstawa byłaby w istocie zbędna (por. tego typu argumentacja np. w postanowieniach SN o sygn. akt V CZ 8/09 i IV CKN 1418/00).

Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że początek biegu terminu wnoszenia skargi o wznowienie postępowania wynikającego z art. 407 k.p.c. może być w praktyce uwarunkowany splotem kilku okoliczności faktycznych, których enumeratywne wymienienie nie jest możliwe. W tym sensie oczekiwanie skarżącej co do większej precyzyjności przepisów w tym zakresie jest nierealistyczne i niemożliwe do spełnienia.

Można jedynie ogólnie stwierdzić, że na przykład w wypadku żądania wznowienia postępowania z uwagi na oparcie wyroku na dokumencie przerobionym lub podrobionym, skarżący musi niewątpliwie mieć wiedzę na temat istnienia takiego dokumentu (sama data jego sporządzenia albo wprowadzenia do obrotu prawnego nie ma znaczenia dla początku biegu terminu) oraz pewność lub przynajmniej uzasadnione wątpliwości co do jego rzetelności. Ich zaistnienie nie w każdym wypadku wymaga naoczego zapoznania się z treścią dokumentu – w niektórych wypadkach skarżący od razu wie, że nigdy danego typu oświadczeń (np. podpisów na wekslu – jak w sprawie skarżącej) nie składał, albo nie mógł ich złożyć w okolicznościach wskazanych w dokumencie (np. z uwagi na przebywanie w tym czasie w innym miejscu, np. za granicą – jak w sprawie skarżącej). Uzyskanie informacji o przerobieniu lub podrobieniu dokumentu stanowiącego podstawę wyroku w momencie składania skargi nie musi też mieć charakteru zobiektywizowanego i udokumentowanego – nie jest konieczne przedłożenie opinii biegłego (skarżący często może zresztą nie dysponować oryginałem ani kopią dokumentu, np. gdy znajduje się on w aktach sprawy egzekucyjnej – jak w wypadku skarżącej – albo toczącej się równolegle lub zakończonej sprawy karnej), ani tym bardziej wyroku skazującego prawomocnie stwierdzającego fakt jego sfalszowania przez konkretną osobę (por. orzecznictwo omówione wyżej). W skardze o wznowienie postępowania skarżący może natomiast przedłożyć dowody (jeżeli je posiada) lub złożyć wnioski dowodowe, procedowane już po wszczęciu postępowania.

Po piąte, Trybunał Konstytucyjny nie podzielił także poglądu skarżącej, że nadmiernego rygoryzmu kwestionowanego unormowania nie łagodzi w dostateczny sposób instytucja przywrócenia terminu (por. art. 168 i n. k.p.c.).

Na poziomie najbardziej ogólnym, należy zauważyć, że wszelakie zwolnienia z wymogów formalnych pism procesowych powinny mieć charakter wyjątkowy (na temat formalizmu procesowego w postępowaniu cywilnym por. zwłaszcza: S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008; S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” nr 4/2001, s. 29-65; S. Cieślak, *Ewolucja formalizmu procesowego w okresie pięćdziesięciu lat obowiązywania polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” nr 4/2015, s. 911-932). W przeciwnym wypadku wymogi te traciłyby w praktyce obowiązkowy i powszechny charakter, od których zależy ich funkcja gwarancyjna, i stałyby się tylko niewiązącymi instrukcjami dla stron. Ustawodawca, pozwalając na odstępstwa od formalizmu procesowego, powi-

nien mieć na względzie przede wszystkim konieczność ochrony podmiotów, które nie były w stanie spełnić oczekiwanych od nich wymogów pomimo dochowania należytej staranności. Tego typu rozwiązania znajdują oparcie w zasadzie zaufania obywateli do państwa i prawa (por. art. 2 Konstytucji) oraz możliwie pełnego dostępu do ochrony sądowej naruszonych wolności i praw (por. art. 45 ust. 1 Konstytucji).

W wypadku skarg o wznowienie postępowania dodatkowe powody stosunkowo rygorystycznego podejścia do terminów procesowych wynikają ze specyfiki tego postępowania, a dokładnie – konieczności wyważenia stabilności i prawidłowości aktów stosowania prawa (por. wyżej). Sąd Najwyższy trafnie w tym kontekście stwierdził, że „Charakter postępowania o wznowienie postępowania sądowego zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądowym i względy na bezpieczeństwo obrotu prawnego przemawiają za krótkimi terminami do wniesienia skargi, dlatego rzeczą strony zainteresowanej złożeniem wniosku o wznowienie postępowania jest śledzenie sprawy, jeżeli się zamierza skorzystać z określonych uprawnień ograniczonych terminami zawitymi” (postanowienie SN z 14 listopada 2013 r., sygn. akt II CZ 67/13, Lex nr 1405355, dotyczące terminu z art. 407 § 1 k.p.c.).

Trybunał Konstytucyjny uznał, że zasady przywrócenia terminu wniesienia skargi o wznowienie, wynikające z art. 168 k.p.c., spełniają powyższe warunki, zwłaszcza że w orzecznictwie sądowym podlegają one ścisłej interpretacji (por. postanowienie SN z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt II UZ 46/11, Lex nr 1163337). Sąd Najwyższy przyjmował, że o braku winy strony „można mówić tylko wtedy, gdy istniała jakaś przyczyna, która spowodowała uchybienie terminowi. Przyczyna taka zachodzi wówczas, gdy dokonanie czynności w ogóle (w sensie obiektywnym) było wykluczone, jak również w takich przypadkach, w których w danych okolicznościach nie można było oczekiwać od strony, by zachowała dany termin procesowy. Dlatego w każdym przypadku przy ocenie braku winy, jako przesłanki przywrócenia terminu uchybionego przez stronę, należy ocenić należytą staranność strony, dbającej o własne interesy” (postanowienie SN o sygn. akt II UZ 46/11; sprawa dotyczyła spóźnionej skargi o wznowienie postępowania).

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, okolicznością uzasadniającą przywrócenie terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania nie może być sama niewiedza strony (por. np. postanowienie SN z 16 stycznia 2019 r., sygn. akt I UZ 49/18, Lex nr 2607271), przebywanie przez nią w areszcie śledczym odległym od siedziby pełnomocnika (por. postanowienie SN z 20 maja 2015 r., sygn. akt I CZ 41/15, Lex nr 1747842) czy w zakładzie karnym (por. postanowienie SN z 23 października 2008 r., sygn. akt V CZ 65/08, Lex nr 1463961), ogólne powołanie się na brak wiedzy procesowej i kłopoty zdrowotne, które nie przeszkodziły stronie w uczestniczeniu w procesie na wcześniejszym etapie i nie uległy radykalnemu pogorszeniu (por. postanowienie SN z 12 października 2012 r., sygn. akt IV CZ 73/12, Lex nr 1232625; podobnie: cytowanej wyżej postanowienie SN o sygn. akt II UZ 46/11), ani nawet błąd profesjonalnego pełnomocnika co do rodzaju przysługującego stronie środka zaskarżenia (por. postanowienie SN z 25 lutego 2005 r., sygn. akt II CZ 195/04, Lex nr 1111055).

Takim powodem może natomiast być przewlekłość rozpoznawania wniosku o zwolnienie z kosztów sądowych i ustanowienie pełnomocnika z urzędu, złożonego na miesiąc przed upływem terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania, ponieważ „w normalnym toku czynności” rozpoznawanie tego wniosku nie powinno prowadzić do uchybienia terminu (por. postanowienie SN z 29 września 2017 r., sygn. akt V CZ 60/17, Lex nr 2439140), choroba strony lub jej pełnomocnika, która uniemożliwiała podjęcie działania nie tylko osobiście, ale i skorzystanie z pomocy innych osób, klęska żywiołowa, katastrofa, udzielenie stronie mylnej informacji przez pracownika sądu (por. postanowienie SN z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt II UZ 46/11, Lex nr 1163337, odnoszące przyczyny przywrócenia

terminu dokonania czynności procesowych konkretnie do przywrócenia terminu złożenia skargi o wznowienie).

3.5. Wobec powyższych argumentów, Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 407 § 1 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że skargę o wznowienie postępowania cywilnego z powodu oparcia wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym wnosi się w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym strona dowiedziała się o podstawie wznowienia, jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Uwagi końcowe.

Potwierdzając zgodność z Konstytucją zaskarżonej regulacji, Trybunał Konstytucyjny nie wykluczył, że termin przewidziany w art. 407 § 1 k.p.c. może zostać w przyszłości wydłużony zgodnie z oczekiwaniami skarżącej. Podjęcie decyzji w tym zakresie jest jednak pozostawione do uznania ustawodawcy w ramach przysługującej mu względnej swobody kształtowania zasad dostępu do sądu, nie jest natomiast wymagane przez art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.